

شهدی از شکرستان هند (بخش دوم)

علی صدرايي خويي

www.sadraiy.blogfa.com

مقدمه

در شماره ۶۵-۶۶ (پاییز و زمستان ۱۳۹۰، صص ۱۳۷-۱۷۲)، مجله وزین میراث شهاب، گزارش پنجاه نسخه از کتاب‌های چاپ سنگی فارسی و عربی موجود در کتابخانه آیت‌الله مرعشی، تقدیم گردید. در ادامه در بخش دوم مقاله، مشخصات پنجاه نسخه دیگر به همان سبک، گزارش می‌گردد.

یکی از ویژگی نسخه های سنگی و نفیس معرفی شده در این سلسله مقالات آن است که در عهد قاجاریه و دوره پهلوی، به دلایل مختلف سیاسی و اجتماعی، آثاری در ایران امکان چاپ و انتشار نداشته اند و به اصطلاح از کتب ممنوعه بشمار می‌رفتند. تعداد قابل توجهی از این آثار در شبه قاره خصوصاً هند، به چاپ رسیده که تعدادی از آنها در بین نسخه‌ها به چشم می‌خورد.

پنجاه نمونه دیگر از کتاب‌های چاپ سنگی و نفیس شبه قاره

۵۱. زیارت نامه امام موسی کاظم علیه السلام

موضوع: دعای شیعه، زیارت نامه، زبان: عربی
کتابشناسی: زیارت نامه امام موسی بن جعفر علیه السلام است که محمد علی نمازی سنگاپوری چاپ و وقف نموده و وقفنامه را در اول کتاب چاپ نموده، با این عبارت: «هو الله تعالی، وقف موبد فرموده اند جناب جلالت مآب اجل آقای میرزا محمد علی صاحب تاجر نمازی ساکن ساکن سنگاپور دامت اقباله این زیارت نامه را از برای تلاوت تمام شیعیان و زوار آن قبر مطهر جناب امام موسی کاظم بن جعفر و امام محمد تقی علیه السلام، شهر جمادی الاول سنه ۱۳۰۴».

آغاز: بسمله. به سند معتبر از حضرت علی علیه السلام منقول است.

به ضمیمه آن، چند رساله دیگر چاپ شده، بدین ترتیب:

۱. زیارت نامه حضرت ابوالفضل، باز وقف همان واقف، ۱۶ ص؛
۲. ضرور المسلمین مع مفید الصلوة ۴۰ ص، در ادعیه و اذکار عربی با ترجمه زیر نویس اردو؛
۳. وفات نامه حالات رسول اکرم صلی الله علیه و آله، (بدون صفحه شمار، ۱۶ صفحه)، به اردو و منظوم.

نوع خط: نسخ؛ کاتب و تاریخ کتابت: ذکر نشده، توضیحات: واقف آقا میرزا محمد علی صاحب تاجر نمازی ساکن سیگاپور، به اهتمام: آقا عبدالله طهرانی، محل چاپ: هندوستان؛ بمبئی؛ مطبعه: مطبع نادریمالک آقا عبد الله طهرانی، تاریخ: جمادی الثانی ۱۳۴۰، تعداد صفحه ها: ۱۶ ص؛ اندازه: ۲۰×۱۴؛ تعداد سطور: ۱۲. (نسخه ش: ۶۸).

۵۲. مطلع سعدین و مجمع بحرین

از: مولانا کمال الدین عبدالرزاق سمرقندی

موضوع: تاریخ؛ زبان: فارسی.

کتابشناسی: تصحیحی است از کتاب مطلع السعدین به تصحیح محمد شفیع لاهوری، که از روی چند نسخه تصحیح و نسخه بدل‌های آن را در زیر هر صفحه ذکر نموده است. در مقدمه این جلد متذکر شده که هزینه این جزء را مجلس تحقیقات اسلامی بمبئی متقبل شده و آقای آصف ای-ای فیضی سکریتر اعزازی مجلس نیز معونت و کومک بسیار کرده اند. این جلد، جزء دوم و سوم از جلد دوم کتاب و شامل وقایع سال ۸۳۳ تا ۸۷۵ ق هجری قمری می‌باشد. بعد از اتمام کتاب در ص ۱۴۴۲ چند ملحق آمده، بدین ترتیب:

۱. حواشی و زیادات جلد دوم، جزء اول و دوم و سوم، ص ۱۴۴۳-۱۵۲۷؛

۲. فرهنگ الفاظ ترکی و مغولی ص ۱۵۲۸-۱۵۵۰؛

۳. غلطنامه ص ۱۵۵۱-۱۵۵۸.

آغاز: وقایع سنه احدی و خمسین ذکر حوادثی که میرزا عبداللطیف را در راه خراسان پیش آمد. در افتتاح این سال احوال اختلال دولت و اقبال حضرت. نوع خط: نستعلیق؛ کاتب: ذکر نشده؛ تاریخ کتابت: ۱۳۶۵ق؛ به اهتمام و تصحیح: محمد شفیع ایم ای مفلّم عربی در کلیه پنجاب، محل چاپ: پاکستان، لاهور؛ مطبعه: طبع دوم چاپخانه گیلانی لاهور؛ تاریخ: ۱۳۶۸ مطابق با ۱۹۴۹ میلادی، تعداد صفحه‌ها: ۸۸۳-۱۵۵۸؛ اندازه: ۱۶ × ۲۴؛ تعداد سطور: ۲۱. (نسخه ش: ۶۹).

۵۳. فرازستان

از: میرزا اسمعیل خان بن حاجی محمد علی زند روشناس بهرمزیدار یزدانی

توسرکافی

موضوع: تاریخ و اعتقادات رزدشتی؛ زبان: فارسی.

کتابشناسی: در تاریخ و سرگذشت سلسله‌های قبل از اسلام در ایران (پیش دادیان، کیانیان، اشکانیان، ساسانیان)، در سه دفتر. این سلسله‌ها چون به مذهب رزدشتی بوده‌اند لذا مؤلف در اثنای تاریخ آن‌ها به طور مستوفی به بیان عقائد و باورهای رزدشتی پرداخته و این کتاب در حقیقت تاریخ مذهب رزدشت گردیده است.

آغاز: بنام ایزد نخبنده مهربان. بایسته بود همیشه هست بی تندیس‌ه دادار را در آغار هر کار یاد کردن سزاست فرروزانش اروند پاک گوهر است.

نوع خط: نستعلیق، کاتب: هرمزدیار بن انوشه روان بهرام بهمن جمشید یزدی، تاریخ کتابت: ۱۸۹۴م برابر با شهریور ماه باستانی ۱۲۵۳ یزدگردی، توضیح: قبل از کتاب دو صفحه دیباچه آمده مصدر به نام سلطان مسعود میرزا ظل السلطان و سلطان کامران میرزا نایب السلطنه و میرزا علی اصغر خان صدر اعظم و حاجی میرزا حسینقلی خان صدر السلطنه و در آخر آن قطعه‌ای به نظم در مدح ناصرالدین شاه آمده است، گویا دیباچه از آغاز افتادگی دارد، غلطنامه در چهار صفحه بوده که از این نسخه دو صفحه افتاده است، در دفتر رجستری کورننت سرکار هندوستان ثبت گردیده، محل چاپ: هند؛ بمبئی، مطبعه: چترپر بهادر دهبو کلی، تاریخ: ۱۳۱۱ق، تعداد صفحه‌ها: ۴۱۴؛ اندازه: ۱۷ × ۲۴؛ تعداد سطور: ۱۹. (نسخه ش: ۷۰).

۵۴. مجموعه

از: لطف‌الله متخلص به مهندس ابن استاد احمد لاهوری به تاریخ نهم ربیع الاول ۱۰۷۹ هجری

موضوع: اعتقادات و ادبیات عربی و فارسی؛ زبان: عربی-فارسی
کتابشناسی: مجموعه‌ای شامل چند متن مذهبی عربی که لطف‌الله لاهوری آن را تدوین و در لابه لای سطور، به فارسی ترجمه نموده، بدین ترتیب:

۱. دیباچه مترجم (۲-۳)

آغاز: بسمله اسناد قصیده برده، این کواکب دریه و مناقب شریف بریه است محمد مصطفی ﷺ تصنیف امام صالح.

۲. نود و نه نام خدای تعالی با ترجمه اردو (۴-۷)

آغاز: بسمله. هو الله الذی لاله الا هو.

۳. قصیده برده همراه با ترجمه منظوم فارسی (۷-۳۰)

آغاز: امن تذکر جیران بذی سلم مزجت دمعا جری من مقلة بدم

آغاز ترجمه: ای زیاد صحبت یاران اندر ذی سلم

اشک چشم آمیختی با خون روان گشته بهم

۴. قصیده بانث سعاد عربی همراه با ترجمه منظوم فارسی (۲۶-۴۲)

آغاز: بانث سعاد فقلبی الیوم مبتول متیم اثرها لم یقده مکبول

آغاز ترجمه: شد جدا یار و دلم امروز بیمارست و زار
در پیش دل بسته و زنجیر بست و بیقرار

۵. دعای سریانی عربی (قصیده زبوریه) با ترجمه منظوم فارسی (۴۲-۴۹)
آغاز: انا المطلوب فاطلبنی تجدنی فان تطلب سواپی لم تجدنی
ترجمه: منم مطلوب ای طالب کجایی چرا در حضرت ما در نیایی
مرا هرگز نخواهی یافتن تو کنی با غیر کن گر آشنایی

۶. قصیده غوث الثقلین (غوثیه) با ترجمه ۴۹-۵۸
آغاز: سقانی الحب کاسات الوصال فقلت لخمرتی نحوی تعال
ترجمه: عشق نوشانید ما را بر ملا کاس های می وصال دلریا
پس بگفتم مر شراب خویش را بی حجا پا نه به سوی من بیا

۷. دعای مغنی (۵۸-۶۴) عربی، بدون ترجمه
آغاز: بسمله. اللهم صل علی محمد و علی آل محمد و بارک و سلم و بک
استغیث.

نوع خط: نسخ و نستعلیق، کاتب: ذکر نشده، تاریخ کتابت: ۱۳۷۹ق، به اهتمام:
لطف الله متخلص به مهندس بن استاد احمد لاهوری، محل چاپ: هند؛ گانپور، مطبعه:
نول کشور، تاریخ: ۱۸۹۸ میلادی، تعداد صفحه ها: ۶۳؛ اندازه: ۱۶ × ۲۵؛ تعداد
سطور: ۱۰. (نسخه ش: ۷۱).

۵۵. غایة الکلام فی بیان الحلال و الحرام

از: مولوی محمد عبدالحلیم لکهنوی
موضوع: فقه؛ زبان: فارسی
کتابشناسی: رساله کوتاهی است در بیان احکام حلال و حرام، که تالیف آن در
اول ماه محرم الحرام سال ۱۲۶۰ق به پایان رسیده است.
آغاز: بسمله. حمد نا محدود مر صمد معبودی راست که سائر عباد خود را باصطیا
و جانداران اجازت فرموده.
نوع خط: نستعلیق، تاریخ کتابت: ۱۲۶۳ق، به اهتمام: مولوی ولی محمد.

توضیح: به تصحیح مولوی محمد، در صفحه ۲۴، ۲۵، ۳۹-۴۱ و ۵۰ جدول‌هایی طراحی شده است که در آن‌ها اسامی جانوران به سه زبان هندی، فارسی و عربی ذکر و سپس حکم ماکول و غیر ماکول بودن آن‌ها بیان شده است، با حواشی با نشان «منه دام فیضه»، در صفحه آخر کتاب غلط‌نامه کتاب در یک صفحه درج شده است، صفحه سر لوح مرصع و داخل آن «بسمله»، محل چاپ: هندشهر: لکهنو، مطبعه: ذکر نشده، تاریخ: ماه ربیع الثانی ۱۲۶۳ ق. تعداد صفحات: ۶۴؛ اندازه: ۱۶×۲۴ تعداد سطور: ۱۹. (نسخه ش: ۷۳).

۵۶. منتخب تنقیح الاخبار

از: کندن لال

موضوع: تاریخ؛ زبان: فارسی

کتابشناسی: این کتاب به اسامی و سرگذشت سلاطین ایران قبل از اسلام و خلفای عباسی و نیز، به جغرافیای ایران و آفریقا پرداخته است. آغاز: بسمله. سزاوار نیایش بی‌نام و نشانی که بهر نام خواندش روا پرستاری آن یگانه بی‌مانند.

نوع خط: نستعلیق، کاتب: بدون نام کاتب؛ تاریخ کتابت: بدون تاریخ کتابت، به اهتمام: میرزا محمد مهدی علی خان بهادری، محل چاپ: هندشهر: ذکر نشده، مطبعه: حاجی ولی محمد، تاریخ: ذکر نشده، تعداد صفحات: ۱۵۴؛ اندازه: ۱۷×۲۶ تعداد سطور: ۱۶. (نسخه ش: ۷۴).

۵۷. رساله کاغذات کار روایی

موضوع: ادبیات فارسی، منشآت؛ زبان: فارسی

از: فیاض حسینی سلیمانی مالک مطبع سلیمانی شهر آگره

کتابشناسی: رساله ای است در آموزش «صدارات دیوانی و فوجداری مع خطوط» که برای آموزش نامه‌نگاری دیوانی و نوع رسم الخط آن‌ها تالیف شده است. آغاز: هزارهزار حمد و ثنای منشی بی‌بدیل که.

نوع خط: دیوانی که به سختی خوانده می‌شود، کاتب: ذکر نشده، تاریخ کتابت: ذکر نشده، به اهتمام: سید اعظم شاه صاحب، محل چاپ: هند، آگره، مطبعه: بالکشن میشن پریس، تاریخ: ذکر نشده، تعداد صفحه‌ها: ۱۲۶؛ اندازه: ۱۴ × ۲۵؛ تعداد سطور: ۱۱. (نسخه ش: ۷۵).

۵۸. کنوز الحقایق فی حدیث خیر الخلائق

از: محمد عبدالرؤف مناوی

موضوع: حدیث؛ زبان: عربی

کتابشناسی: در احادیث حضرت نبوی به ترتیب حروف تهجی با ذکر مصادر هر حدیث با قراردادن علائمی برای هر کتاب.

آغاز: بسمله. الحمد لله الذی اهل الحدیث رداء الشرف فی کل اقلیم و رفع شانهم و اعلی ذکرهم فی کل حدیث.

نوع خط: نسخ، کاتب: ذکر نشده، تاریخ کتابت: ذکر نشده؛ توضیح: مهر «ملک الکتاب آقا محمد علی شیرازی» در اول کتاب بعد از چاپ زده شده است؛ محل چاپ: ذکر نشده، مطبعه: ذکر نشده، تاریخ: ذکر نشده، تعداد صفحه‌ها: ۱۷۶؛ اندازه: ۱۶ × ۲۴؛ تعداد سطور: ۳۰. (نسخه ش: ۷۶).

۵۹. مجموعه مقالات یادنامه دینشاه ایرانی

از: گروه مؤلفین

موضوع: ادبیات فارسی و تاریخ؛ زبان: فارسی

کتابشناسی: مجموعه مقالات به فارسی در یادنامه دینشاه ایران، این مجموعه شامل مقالات فارسی و انگلیسی است (۲۳۰ صفحه به فارسی و ۲۶۲ ص به انگلیسی و هر کدام صفحه‌شمار جداگانه دارند) فهرست مقالات فارسی چنین است:

۱. منشآت منتخب‌الدین بدیع اتابک جوینی دبیر سلطان سنجر موسوم بعتبه الکتبه،

نگارش: محمد بن عبدالوهاب قزوینی (مشهور به علامه قزوینی)، (ص ۱-۱۷)؛

۲. بزرگ‌ترین بنیاد خیر در ایران، نگارش محمود عرفان (۱۸-۳۲)؛

۳. جنبش‌های ملی ایرانیان بر ضد تازیان، نگارش سعید نفیسی (۳۳-۵۲)؛

۴. چنچست، نگارش محمدعلی تربیت (۵۳-۶۴)؛
۵. اساس فلسفه اخلاقی دین زرتشت، نگارش ح ک ایرانشهر (۶۵-۶۹)؛
۶. آیین در ایران، نگارش یحیی دولت آبادی (۷۰-۸۴)؛
۷. منشأ نقش شیر و خورشید، نگارش مجتبی مینوی تهرانی (۸۵-۱۰۹)؛
۸. تعاون، نگارش دکتر ولی الله نصر (۱۱۰-۱۲۵)؛
۹. خطابه دبیر اعظم بهرامی در بارگاه لسان الغیب شمس الدین حافظ (۱۲۶-۱۳۶)؛
۱۰. شعر ایرانی قبل از اسلام، نگارش رحیم زاده صفوی (۱۳۷-۱۴۶)؛
۱۱. تمدن ایران قدیم، نگارش دکتر رضازاده شفق (۱۴۷-۱۶۹)؛
۱۲. بیرق‌های ایران در عهد صفوی، نگارش سید محمدعلی جمال زاده (۱۷۰-۱۷۲)؛
۱۳. حرکت جوهری، نگارش رشید یاسمی (۱۷۳-۲۰۰)؛
۱۴. قصیده در به یاد مرحوم دینشاه ایرانی از عبدالحسین سپینتا (۲۰۱-۲۱۲)؛
۱۵. بَغَ (الغی از اوستا به معنی بهره و برخ و بخش و بخت آمد)، به قلم استاد پوردادود (۲۱۳-۲۳۰).
- آغاز: مجموعه منشآت منتجب الدین بدیع اتابک جوینی دبیر سلطان سنجر موسوم به عتبه الکتبه، نگارش: محمد بن عبدالوهاب قزوینی، در کتابخانه ملی مصر در تحت نمرة خصوصی ۱۹ و نمرة عمومی ۶۲۹۲ نسخه خطی به زبان فارسی.
- چاپ سربی، محل چاپ: هندوستان، بمبئی، مطبعه: فورت پرینتینگ پرس (انتشارات کمیته یادواره دینشاه ایرانی)، تاریخ: ۱۹۴۸ میلادی، تعداد صفحه‌ها: ۲۳۰ + ۲۶۱؛ اندازه: ۱۶ × ۲۴؛ تعداد سطور: فارسی. (نسخه ش: ۷۹).
۶۰. رساله محمدیه در رد مقاله یهودیه ملقب به نصر المومنین فی تفضیل الرسول امین مشهور به مقام محمود فی ردّ الیهود
- از: مفتی سید محمد عباس شوشتری
- موضوع: اعتقادات شیعه در ردّ یهود؛ زبان: فارسی

کتابشناسی: رسالہ‌ای است در بیان اثبات نبوت پیامبر ﷺ و رد یہود کہ بہ نام امداد حسین خان بہادر ذوالفقار جنگ در رمضان ۱۲۶۵ ق نگاشته است. آغاز: بسملة الحمد لله الجليل الهادي الى سواء السبيل و الصلوة الصافية الحاكبيه عن ماء السلسبيل.

نوع خط: نسخ و نستعلیق، کاتب: ذکر نشده، تاریخ کتابت: ذکر نشده، بہ اہتمام: سید حسن مالک مطبع نور المطابع، توضیح: تمامی صفحات جدول دار. محل چاپ: ہند؛ ذکر نشده، مطبعہ: نور المطابع، تاریخ: ۱۳۳۶ ق، تعداد صفحہ‌ها: ۲۳۲؛ اندازہ: ۱۶ × ۲۵؛ تعداد سطور: ۲۲. (نسخہ ش: ۸۰).

۶۱. رسالہ ایساغوجی با ترجمہ فارسی

از: اثیر الدین ابہری

مترجم: مولانا حافظ محمد برکت اللہ صاحب رضا فرنگی محلی

موضوع: منطق؛ زبان: عربی

کتابشناسی: در این کتاب این رسالہ‌ها آمدہ است:

۱. کتاب ایساغوجی، اثیر الدین ابہری (در متن چاپ شدہ)؛
  ۲. ترجمہ فارسی ایساغوجی از مولانا حافظ محمد برکت اللہ صاحب رضا فرنگی محلی لکھنوی، در لابلائی سطور؛
  ۳. شرح یک روزی، از مسعود بن عمر المعروف بہ سعد الدین تفتازانی، در زیر متن، آغاز: بسملة حمد لك اللهم على ما لخصت لي من منح عوارف الافاضل؛
  ۴. حاشیة التحقیق المنطقی، از همان مولف رسالہ دوم، در زیر شرح یک روزی در سه ستون و چلیبایی؛
- آغاز: بسملة. سبحان الذی اصطفی نبیہ محمد المجتبی و اعطی لآلہ المراتب العلیا.
۵. اشرح الشرح قل احمد، در حاشیة بیرونی.
- آغاز: بسملة. نحمد الله على توفيقه و نسأله هداية طريقه و الهام الحق بتحقيقه.
- نوع خط: نسخ نستعلیق، کاتب: ذکر نشده، بہ اہتمام: محمد قمر الدین حسب الفرمایش حاجی محمد عبدالقیوم صاحب تاجر کلکتہ، محل چاپ: ہندوستان؛ کانپور، مطبعہ: مطبع قیومی، تاریخ: ۱۳۳۳ ہجری قمری، تعداد صفحہ‌ها: ۴۸؛ اندازہ: ۱۶ × ۲۵؛ تعداد سطور: ۱۰. (نسخہ ش: ۸۱).

۶۲. اختناق ایران

از: مستر مورگان شوستر آمریکایی (خزانه‌دار سابق دولت علیّه ایران)

مترجم: ابوالحسن موسوی شوشتی جزائری

موضوع: تاریخ ایران، تاریخ مشروطیت؛ زبان: فارسی

کتابشناسی: کتابی است مستر مورگان شوستر آمریکایی (خزانه‌دار سابق دولت علیّه ایران) درباره ایران نوشته است در تقریظی که مؤید الاسلام جلال‌الدین حسینی مدیر روزنامه حبل‌المتین به فارسی بر آن نوشته (ص ۱-۳) بر آن نوشته، کتاب را این گونه معرفی نموده است:

اختناق ایران، را به چهار حصه می‌توان تقسیم نمود دو حصه آن در مظالم ننگین روس و انگلیس و حصه سومش در مظلومیت ایرانیان و ثبوت قابلیت و لیاقت آنان برای آزادی مطلقه و حکمرانی در وطن آبایی خویش است فقط یک حصه آن هجو ملیح بزرگان ایران و برخی عادات ناپسندیده و اخلاق ناستوده گروهی از ایرانیان است.

آغاز: بسمله. پس از ستایش پروردگار بی‌همتا و درود نامحدود بر خاتم انبیا به

پیشروی این داستان.

چاپ: سری، توضیحات: در صفحه عنوان مهری ضرب شده با این نقش: «هر نسخه که امضای دستی مترجم را نداشته باشد قلب و قابل ضبط است» و در زیر آن دستخط مترجم که بعد از چاپ نوشته و مهر امضا: «هر نسخه که دارای مهر و امضای مترجم نباشد مسروقه و قابل ضبط است» با امضای مولف و مهر بیضوی وی با سجع «ابوالحسن موسوی»، تقریظ و دیباچه‌ای از مؤید الاسلام جلال‌الدین حسینی مدیر روزنامه حبل‌المتین، ۱۰ صفحه غلط‌نامه در آخر دارد با صفحه‌شمار جدا؛ تصاویر متعددی از شاهان و سیاستمداران ایران دارد تا ص ۴۸۰ بعد از هر هشت صفحه یک تصویر سیاه و سفید، با کاغذ گلاسه دارد، محل چاپ: هندوستان؛ کلکته، مطبعه: حبل‌المتین، تاریخ: ۲۶ ربیع الثانی ۱۳۳۳ مطابق با ۱۳ مارچ ۱۹۱۵ میلادی، تعداد صفحه‌ها: ۵۰۰ + ۱۲؛ اندازه: ۲۴×۱۸؛ تعداد سطور: ۲۳. (نسخه ش: ۸۷).

۶۳. منتخب اللغات شاهجهانی

از: مولانا عبدالرشید تتوی حسینی مدنی

موضوع: فرهنگ عربی به فارسی

آغاز: بسمله. ستایش و سپاس مالک الملکی که تذکار آلائی بی احصا و نعمای بی منتهایش و تعداد سوایق فیض و لواحق عطایش در دائره حصر ننگجد.

نوع خط: نستعلیق، کاتب: حکمت یار خان بن حافظ احمد یار خان.

توضیحات: به تصحیح و تنقیح جناب مولوی حافظ عبدالعزیز صاحب و جناب مولوی سید محمد بشیر حسن صاحب بن سید حاج احمد حسن، خاتمه الطبع دارد در ص ۶۲۳، تمامی صفحات جدول دو ستونی.

به اهتمام: قاضی عبدالکریم و جناب قاضی رحمة الله بن قاضی فتح محمد، محل چاپ: هند، بمبئی، مطبعه: فتح الکریم، تاریخ: ذکر نشده، تعداد صفحه‌ها: ۶۲۳؛ اندازه: ۱۶×۲۴؛ تعداد سطور: ۲۵. (نسخه ش: ۸۸).

۶۴. اعجاز البیان فی تفسیر امّ القرآن (تأویل السّورة المبارکة الفاتحه)

از: صدرالدین محمد بن اسحاق قونوی رومی

موضوع: تفسیر قرآن، تفسیر عرفانی؛ زبان: عربی

کتابشناسی: تفسیر عرفانی معروفی است بر سوره فاتحه.

آغاز: بسمله. و صلی الله علی المصطفین من عباده خصوصاً سدا محمد و آله یا رب انعمت فتمم.

نوع چاپ: سری، توضیحات: با دیباچه‌ای از عبدالله احمد الحسنی الحسینی الجیلی در ۷ ص در زندگی‌نامه قونوی به عربی، در صفحه عنوان تیراژ کتاب ۱۰۰۰ نسخه درج شده است، به اهتمام: عیسی خان القریش الهاشمی البغدادی مدیر المطبع، محل چاپ: هندوستان؛ حیدرآباد، مطبعه: دائره المعارف النظامیه لحضرت الوالی قاعده مملکه دکن، تاریخ: ذکر نشده، تعداد صفحه‌ها: ۷ + ۳۵۸؛ اندازه: ۱۶×۲۴؛ تعداد سطور: ۲۰. (نسخه ش: ۹۰).

۶۵. حدیقه العالم (مقاله اول)

از: میر ابوالقاسم بن رضی الدین موسوی معروف به میر «عالم»
موضوع: تاریخ؛ زبان: فارسی.

کتابشناسی: کتاب مفصلی است در تاریخ حیدرآباد دکن که مؤلف آن را در زمان حکمرانی میر محبوب علی خان بهادر فتح جنگ تألیف نموده است. او کتابش را در دو مقاله و هر مقاله در چند باب تنظیم نموده و در متن کتاب اشعاری در منقبت حضرات ائمه معصومین علیهم السلام یاد کرده است. عنوان مقالات و باب‌های کتاب چنین است:

مقاله اول: در بیان احوال عظمت اشتمال سلاطین قطب شاهیه، شامل یک مقدمه و هفت باب، مقدمه در بیان نسب سلطان قلی قطب شاه؛
باب اول: در بیان احوال سلطان قلی قطب شاه؛
باب دوم: در احوال قطب شاه و شاهزاده سبجان قلی؛
باب سوم: در بیان احوال ابراهیم قطب شاه؛
باب چهارم: در بیان احوال سلطان محمد قطب شاه؛
باب پنجم: در بیان احوال سلطان محمد قطب شاه؛
باب ششم: در بیان احوال سلطان عبد الله قطب شاه؛
باب هفتم: در بیان احوال ابوالحسن قطب شاه؛
مقاله دوم: در ذکر سلسله آصفیه، مشتمل بر یک مقدمه و پنج باب و یک خاتمه؛
مقدمه: در بیان احوال امرای تیموریه که در دکن حاکمیت داشته اند؛
باب اول: در ذکر احوال نظام‌الملک آصف‌جاه؛
باب دوم: در ذکر احوال نظام‌الدوله ناصر جنگ؛
باب سوم: در بیان امیرالممالک آصف‌الدوله صلابت جنگ؛
باب چهارم: در بیان احوال نظام‌الملک آصف‌جاه ثانی؛
باب پنجم: در ذکر احوال نظام ملک جهان.
مؤلف بعد از تألیف مقاله دوم (تا وقایع سال ۱۲۱۴ ق)، دار فانی را وداع گفته، چنانچه در آخر مقاله دوم (ص ۴۱۵) در این مورد آمده است:

بر شایقان تواریخ و اخبار مخفی و محتجب نماید که چون در مقاله ثانی تا سنه ۱۲۱۴ هجری به سلک تحریر مؤلف مغفور مبرور در آمده است و اگر امرا و اعزّه از احوالات و معلومات خود در خصوص فراهم آوردن حالاتی که بعد از آن تا هذه الغایت سمت وقوع یافته مدد نمایند، انشاء الله تعالی عنقریب در جلد ثالث جلوه انطباع و ارتسام خواهد پذیرفت.

نسخه حاضر مقاله اول کتاب را شامل است.

آغاز: بسمله. نظام ملک سخنوری و انتظام قلم و معنی گستری وقف سالار حمد شاهنشاهی که دبیر حکمت کامله اش منشور نظم جهان.

نوع خط: نستعلیق، کاتب و تاریخ کتابت: ذکر نشده، توضیحات: صفحه اول صدر به نام نواب آصف‌جاه مظفرالممالک نظام‌الملک نظام‌الدوله میر محبوب علی خان بهادر فتح جنگ، از ص ۴۸۰ به بعد افتادگی دارد، محل چاپ: هندشهر: حیدرآباد دکن، مطبعه: سیدی، تاریخ: ۱۳۰۹ق، تعداد صفحه‌ها: ۴۸۰ (از ص ۴۸۰ به بعد افتادگی دارد)؛ اندازه: ۲۴×۱۶ تعداد سطور: ۲۱. (نسخه ش: ۹۲).

۶۶. خلع امان‌الله خان از حاکمیت افغانستان در سال ۱۳۰۹ق

از: ناشناخته

موضوع: تاریخ، تاریخ افغانستان؛ زبان: فارسی و اردو

کتابشناسی: در این رساله اتهامات امان‌الله حاکم افغانستان ابتدا به فارسی ذکر شده و به اردو ترجمه گردیده، پس از تصاویری از لوی جرگه که برای خلع وی تشکیل شده آمده و بعد از آن تصویر مصوبه لویی جرگه آمده و سپس اسامی کسانی که آن را امضاء نموده اند (۲۷۴ نفر) در جداولی ذکر شده و در آخر انتخاب نادرشاه افغان به جای وی توسط لویی جرگه اعلام شده است.

آغاز: بسمله. (تردید شایعات باطله) امان‌الله خان، امان‌الله خان در روزها اعلانی شایع کرده و بعضی اعتراضاتی را که هنوز از مطبوعات وطن خارج نشده و سهو و خطای نظریات و عملیات خودش نامیده می‌شود.

نوع خط: نستعلیق، کاتب و تاریخ کتابت: ذکر نشده، توضیحات: از ص ۴۸ تا ۵۹ تصاویر لویی جرگه و از ص ۶۰-۷۳ تصویر صورت جلسه لویی جرگه

و امضاهایی که در آن شده است، محل چاپ: افغانستان؛ کابل، مطبعه: ذکر نشده، تاریخ: ۱۳۰۹ق، تعداد صفحه‌ها: ۱۲۰؛ اندازه: ۱۶×۲۴؛ تعداد سطور: ۱۷. (نسخه ش: ۹۴).

۶۷. شرح دیوان حافظ

از: سید محمد صادق علی صاحب رضوی لکهنوی (قرن ۱۴ق)

موضوع: ادبیات فارسی، شرح اشعار؛ زبان: فارسی

کتابشناسی: شرح نسبتاً مفصلی است بر اشعار خواجه حافظ شیرازی به همان ترتیب دیوان. او از هر غزل بیتی یا ابیاتی را ذکر و شرح نموده و از شرح تمامی ابیات غزل خودداری نموده است. این شرح عرفانی است و مولف آن را به درخواست منشی نول کشور نوشته و در مقدمه کوتاهی که بر شرحش نوشته از وی یاد کرده است.

آغاز: بسمله. دیباچه شرح دیوان حافظ شیراز:

ای به نام تو ابتدای سخن اولین و صفت انتهای سخن

... حمد بی حد ثنای بی عد مر احدی را سزاست که دیده دوستان را به نور هدایت

خویش بینای حقائق اشیا گردانیده.

بسمله. آغاز شرح دیوان خواجه حافظ: قوله:

الا یا ایها الساقی ادر کأساً و ناولها که عشق آسان نمود اول ولی افتاد مشکله

دانا و آگاه باش ای رعنا که الا حرف تنبیه است و یا حرف ندا ایها کلمه ایست

که مرف بلام را به واسطه آن کلمه ندا کنند و اقبالش به سوی خود طالبند.

نوع خط: نستعلیق، کاتب: ذکر نشده، توضیحات: در پایان کتاب خاتمه الطبع از

کارپردازان طبع در نصف صفحه آمده است و در آن عنوان شده که این چاپ طبع

سوم است، تمامی صفحات جدول دار، به اهتمام: منشی پیراگ مرائن صاحب مالک

مطبعه، محل چاپ: هندوستان؛ لکهنو، مطبعه: نول کشور، تاریخ: محرم ۱۳۱۴ مطابق

با جولای ۱۸۹۶م، تعداد صفحه‌ها: ۳۴۸؛ اندازه: ۱۶×۲۴؛ تعداد سطور: ۲۳. (نسخه

ش: ۹۵).

۶۸. مجموعه

شامل چند رساله، با این مشخصات:

۱. السیف الماسح

از: سید محمد ابن دلدار علی نقوی لکهنوی

موضوع: فقه؛ زبان: عربی

کتابشناسی: ردی است بر کتاب فتح‌العزیز عبدالعزیز متخلص به عزت به عنوان حاشیه بر الهدایة الحنفیة نوشته و در آن بر شیعیان خرده گرفت است.

آغاز: بسمله. الحمد لله الذی شرفنا به مسح ایدی الافحام علی وجوه المردة الیام.

۲. جامع المفردات (۱-۱۴۵)

از: حکیم بنده حسن

موضوع: طب، زبان: فارسی.

آغاز: بسمله. الحمد لله الذی خلق الانسان و علمه علوم الادیان و الابدان.

۳. تحقیقات انسانی (۹۵ ص)

در خواص گیاهان دارویی به زبان اردو.

نوع خط: نسخ، کاتب: ذکر نشده، توضیحات: تمامی صفحات جدول‌دار، محل

چاپ: هند؛ لکهنو، مطبعه: بستان مرتضوی، تاریخ: ۱۳۰۸ق، تعداد صفحه‌ها: ۱۶۰؛

اندازه: ۱۶×۲۴؛ تعداد سطور: ۱۹ (نسخه ش: ۹۵).

۶۹. تربیت زنبور عسل

موضوع: زنبورداری؛ زبان: فارسی

از: مترجم: سید رضا علی زاده

کتابشناسی: اصل کتاب تربیت زنبور عسل به زبان روسی که به وسیله دو محقق

روسی «آ.آ. برژه زیتکی» و «آ.ت. میرو شینچنکو» زنبوردار مشهور سمرقند تألیف

شده بود.

آغاز: مقدمه. در سال ۱۹۲۰ تقریباً همه (خلیه)های محال سمرقند و دیزخ را

ملاحظه نموده بر ایمان یقین حاصل گردید.

نوع خط: نستعلیق، کاتب: ذکر نشده، توضیحات: در روی جلد آمده: «نشریات

سید محمد پسر محمد گل خان افغان (قوم خروقی ساکن قره باغ غزنین) در عهد

سلطنت اعلی حضرت امیر امان‌الله خان غازی (خلد الله ملکه و سلطنته)»، تعداد

یک هزار جلد، رجستری شده است، فهرست مطالب کتاب در ص ۳۱۱-۳۱۴، بعد از آن نقاشی‌های از زنبورها و کندوی زنبور ص ۳۱۵-۳۳۴، در پشت جلد در آخر فهرست کتب نشریات شیر محمد افغان آمده است، به اهتمام: شیر محمد پسر محمد گل خان افغان (قوم خروقی ساکن قره باغ غزنین)، محل چاپ: پاکستان؛ لاهور، مطبعه: مطبع مفید عام، تاریخ: ۱۳۴۵ هجری قمری ۱۳۰۵ خورشیدی ۱۹۲۷ میلادی، تعداد صفحه‌ها: ۳۳۴؛ اندازه: ۲۴×۱۶؛ تعداد سطور: ۱۷. (نسخه ش: ۹۸).

۷۰. بغیة الطالبین

موضوع: علوم حدیث، اجازات؛ زبان: عربی
از: شیخ احمد نخلی مکی (زنده به سال ۱۱۱۴ق)
رساله مفصلی که مولف در آن مشایخ حدیثی خود را ذکر نموده است.
آغاز: بسمله. الحمد لله الذی عز جلاله فلا تدرکه الافهام.
نوع چاپ: سربی، توضیحات: تمامی صفحات جدول دار، صفحات زوج با رکابه، محل چاپ: هندوستان؛ حیدرآباد دکن، مطبعه: مجلس دائرة المعارف النظامیه، تاریخ: ۱۳۲۸ق، تعداد صفحه‌ها: ۸۵ صفحه؛ اندازه: ۲۴×۱۶؛ تعداد سطور: ۱۹. (نسخه ش: ۱۰۰).

۷۱. منهاج السلامة لاهل الکرامه

از: سید علی بن ابو القاسم حائری لاهوری رضوی
موضوع: اعتقادات شیعه؛ زبان: فارسی
کتابشناسی: کتاب مفصلی است «در علم کلام از توحید تا آخر معاد به عبارات شایسته و تحقیقات بایسته مع اجوبه اعتراضات جمیع ملل مختلفه و حل اشکالات سائر مذاهب مخترعه». مولف کتابش را به یک مقدمه و پنج کتاب و یک خاتمه تنظیم نموده و در روز چهارشنبه ۱۵ ذیحجه ۱۳۱۶ق در لاهور به پایان رسانده است.
آغاز: بسمله. الحمد لله المفضل المنعم الذی تحیرت فی معرفه ذاته عقول الانام.
نوع خط: نستعلیق، کاتب: ذکر نشده، تاریخ کتابت: ذکر نشده، به اهتمام: مولوی کرم بخش و به فرمان میر عبدالحسین فرزند شهزاده میر عباس علیخان، توضیح: پشت صفحه عنوان اعلان چاپ کتاب به انشای سید ابوالفضل رضوی لاهوری

برادر مولف و در آن آمده که کتاب به فرمان شهزاده میر عبدالحسین خان محسرت شهر حیدرآبادی خلف میر عباس علیخان مطبوع گردیده است، فهرست آثار دیگر مولف در آخر کتاب در ص ۲۸۵ آمده و بعد از آن در صفحه ۲۸۶ اعلان چاپ و فروش دو جلد از کتاب غایت القصوی در حالات امام زمان (ع) اثر همین مولف چاپ شده است این اعلان به انشای سید ابوالفضل برادر مولف می‌باشد، محل چاپ: پاکستان؛ لاهور، مطبعه: اسلامیہ پرس، تاریخ: ذی الحجۃ الحرام ۱۳۱۶ هجری قمری (در زمان حیات مولف)، تعداد صفحه‌ها: ۲۸۶؛ اندازه: ۲۴×۱۶؛ تعداد سطور: ۲۳. (نسخه ش: ۱۰۱).

۷۲. کتاب الاعتبار فی بیان الناسخ و المنسوخ من الاخبار

از: ابوبکر محمد بن موسی همدانی معروف به حازمی (متوفی ۵۸۴)

موضوع: علوم حدیث؛ زبان: عربی

کتابشناسی: رساله مهمی است در ناسخ و منسوخ احادیث حضرت رسول ﷺ. آغاز: بسمله. الحمد لله الکبیر المتعال الکثیر التوال المنعم المفاضل الموصوف بالقدرة و الکمال.

نوع چاپ: سری، توضیح: در ص ۲۴۸ خاتمه الطبع آمده و در آن نوشته شده که این چاپ از روی نسخه متعلق به مولوی ابومحمد زین‌العابدین بن الشیخ الحاج المرحوم ابی‌القاسم ذکی‌الدین الآروی الشاه‌آبادی البهاری و آن نسخه از نسخه شیخ حاج عبدالحی لکهنوی نوشته شده بود و مرحوم عبدالحی نسخه خود را مقابله و تصحیح نموده و لکن مواردی اشکال باقی مانده بود که توسط مولوی زین‌العابدین از روی نسخه موجود در گنجینه کتب مولوی خدابخش خان مقابله و تصحیح گردید، پس از آن توسط محمصان مطبعه با نسخه کهنی که به مولوی حلاج محمد عبدالرحمن مدراسی تعلق داشت مقابله گردید. و در هنگام طبع نیز مولوی ابومحمد زین‌العابدین یادشده برای دومین بار آن را ملاحظه و تصحیح نمود و همچنین سید ابوبکر بن عبدالرحمن بن شهاب الدین علوی حسینی نیز آن را ملاحظه و تصحیح نموده است، فهرست مطالب کتاب در آخر آن در هفت صفحه آمده، محل چاپ: هندوستان؛ حیدرآباد دکن، مطبعه: مجلس دائره المعارف النظامیه، تاریخ: ۱۳۱۹ق، تعداد صفحه‌ها: ۲۵۶؛ اندازه: ۲۴×۱۶؛ تعداد سطور: ۲۱. (نسخه ش: ۱۰۲).

۷۳. شرح اوراد فتحیه

از: ملا محمد جعفر صاحب جعفری

موضوع: عرفان و دعا؛ زبان: فارسی.

کتابشناسی: شرح اوراد فتحیه منسوب به امیر سیدعلی همدانی است. در پایان این شرح تحت عنوان فائده آمده که:

فائده بر ضمیر مهر تنویر طالبان راه خدا و واقف اسرار اله اخفا مباد که کتاب لاجواب سراسر انتخاب المسمی به خلاصه الاوراد که از تصنیف حضرت مولانا حاجی شاه وجیه الله رحمة الله علیه است الحق کتابیست برای روای حاجات مومنین قوه و برای مسلمین سرمایه فتوت، لهذا این حقیر چون فوائد عجیبه و غریبه او را دیده مناسب دانست که برای رفاه مؤمنین آن را نیز در شرح خود درج نماید فقط.

معلوم نیست عبارت یاد شده از شارح است یا از ناشر کتاب، در هر حال در این نسخه بعد از عبارت ذکر شده، مطلبی ذکر نشده است.

آغاز: بسم الله الحمد لله الذی فتح علی المستفتحین ابواب الفتوح و جعل الاوراد الفتحیه اورادا للتراکیب علی النفس المجموع.

نوع خط: نستعلیق، کاتب: ناشناخته، تاریخ کتابت: ذکر نشده، محل چاپ: هند؛ لکهنو، مطبعه: نول کشور، تاریخ: بدون تاریخ، تعداد صفحه‌ها: ۱۱۲؛ اندازه: ۱۵×۲۳؛ تعداد سطور: ۲۳. (نسخه ش: ۱۰۳).

۷۴. مجموعه

مجموعه‌ای که در آن سه رساله در فقه شیعه با هم چاپ شده است. اولی مناسک حج شیخ انصاری با حواشی میرزای شیرازی، دومی مناسک حج شیخ زین العابدین مازندرانی، هر دو رساله مذکور را شیخ محمد حسین مازندرانی فرزند شیخ زین العابدین تحشیه و نظراتش را در حاشیه مرقوم نموده‌اند. رساله سوم اعمال مستحبیه مکه و دعای عرف امام حسین علیه السلام و امام سجاد علیه السلام. تفصیل آن‌ها بدین شرح می‌باشد:

۱. مناسک حج (ص ۱-۷۷)؛

از: شیخ مرتضی انصاری

موضوع: فقه شیعه؛ زبان: فارسی.

کتابشناسی: رساله مختصری است در احکام حج عمره و تمتع، که در این چاپ حواشی میرزای شیرازی و ملا محمد حسین مازندرانی در هامش آن چاپ شده و تقریظ آن‌ها در صحت عمل به رساله در اول آن آمده است.

آغاز: بسمله. الحمد لله رب العالمین و الصلوة و السلام علی خیر خلقه محمد.

۲. مناسک حج (ص ۸۰-۱۰۸)؛

از: شیخ زین العابدین مازندرانی

موضوع: فقه شیعه؛ زبان: فارسی.

کتابشناسی: رساله کوتاهی است در احکام حج عمره و تمتع. در این چاپ ملا محمد حسین مازندرانی (فرزند مولف) در هامش آن چاپ شده و تقریظ مولف و فرزندش در صحت عمل به رساله، در اول آن آمده است.

آغاز: بسمله. الحمد لله رب العالمین و الصلوة و السلام... و بعد این چند کلمه بر

سبیل اختصار در مسائل حج و عمره.

۳. الاعمال المستحبه للاماکن المتبرکة (ص ۱-۶۰)؛

از: ناشناخته

موضوع: دعای شیعه؛ زبان: فارسی.

کتابشناسی: عنوان رساله در صفحه عنوان چنین است:

الاعمال المستحبه للاماکن المتبرکة فی مکة و المدینة مع دعاء الصحیفة لیوم

العرفة و دعاء آخر لیوم العرفة من سید الشهداء و الاعمال و الزیاران

للمدینة و ما یتعلق بها.

آغاز: بسمله. اعمال اماکن مکة، من جملتها دعاء الصحیفة لیوم العرفة فی عرفات

حال و قوفک مع الخشوع و الخضوع و هو هذا دعاء الصحیفة لیوم العرفة.

نوع خط مجموعه: نسخ، کاتب مجموعه: محمد علی لاری الشهیر به نخبه الکتاب بن

آقا محمد کاظم لاری، تاریخ کتابت: ذی قعدة ۱۳۱۴ق، به اهتمام: محمد یوسف علی

خان، حسب فرمایش مولوی سید علی نقی صاحب قبله، توضیح: تمامی صفحات

جدول دار، صفحات زوج رکابه دار، محل چاپ: هندوستان؛ حیدرآباد دکن، مطبعه:

عزیز دکن، تاریخ: ۱۳۱۴ق، تعداد صفحه‌ها: ۱۰۸+۶۰؛ اندازه: ۲۴×۱۵؛ تعداد سطور: ۱۷. (نسخه ش: ۱۰۴).

۷۵. صدقه جاریه شرح فارسی مختصر قدوری

از: عبدالله جامی بن مولوی حاجی نور محمد بن محمد لعل دین بن محمدیوسف
موضوع: فقه حنفی؛ زبان: فارسی.

کتابشناسی: شرح فارسی مختصر قدوری تألیف ابوالحسن ابن احمد بن محمد بن جعفر بغدادی معروف به قدوری است. این شرح در روز جمعه دهم جمادی الثانی ۱۳۲۲ق پایان یافته است.

آغاز: بسمله الحمد لله رب العالمین و العاقبة للمتقین و الصلوة و السلام علی سیدنا و مولینا و حبیبنا و شفیعنا محمد.

نوع خط: نسخ، کاتب: ذکر نشده، تاریخ کتابت: جمعه ۱۰ جمادی الاخر ۱۳۲۳، به اهتمام: حسب فرمایش انجمن نعمانیه لاهور، توضیح: تمامی صفحات جدول دار، صفحه اول دارای کتیبه، محل چاپ: پاکستان؛ لاهور، مطبعه: فیض عام، تاریخ: ۱۳۲۰ق، تعداد صفحه‌ها: ۱۰۳۶؛ اندازه: ۲۴×۱۶؛ تعداد سطور: ۲۱. (نسخه ش: ۱۰۵).

۷۶. الدرّ الاصفی و الزبرجد المصفی فی مدح سیدنا محمد

المصطفی ﷺ

از: ابوالعباس سیدی احمد البهلول

موضوع: ادبیات عرب، مدایح، مدح پیامبر ﷺ؛ زبان: عربی منظوم.

کتابشناسی: محمساتی است که شاعر در مدح حضرت پیامبر ﷺ سروده و به ترتیب حروف تهجی (با لحاظ حرف اول بیت آغاز هر تخمیس) مرتب نموده است. در هر حرفی یک مخمس آمده و هر مخمس دارای بیست بند، و در کل کتاب دارای ۱۴۰۰ بیت می‌باشد.

آغاز: بسمله. حمدالمن سقی اهل محبته من حیاض تفضلاته عسلا مصفی و صاغ لهم عقود آداب.

نوع چاپ: سری، به اهتمام: علی ذمه رشید ابن مرحوم السید الداود السعدی مالک مطبعه، توضیح: تمامی صفحات جدول دار، صفحات زوج رکابه دار، در شروع هر قطعه در حاشیه آن بیتی در صلوات بر نبی ﷺ چاپ شده است، محل چاپ: هندوستان؛ بمبئی، مطبعه: مطبعة البیان واقع در خیابان هندی بازار بمبئی، مالک مطبعه رشید بن سید داوود سعدی، تاریخ: ۱۳۱۳ق، تعداد صفحه‌ها: ۸۸؛ اندازه: ۲۴×۱۷؛ تعداد سطور: ۱۹. (نسخه ش: ۱۰۶).

۷۷. [روزنامه فارسی هندوستان]

موضوع: تاریخ سیاسی؛ زبان: فارسی.

کتابشناسی: شماره‌ای از روزنامه سیاسی است که به فارسی در هندوستان منتشر می‌شده و منعکس کننده سیاست خارجه انگلیس در آسیا بوده است. این شماره در سال ۱۳۲۰ش در هنگامی که جنگ جهانی دوم در جریان بود منتشر گردیده است. متاسفانه صاحب امتیاز این روزنامه معلوم نگردید. به احتمال زیاد نسخه‌ای از روزنامه «اوده اخبار» که توسط منشی نول کشور باشد که در لکهنو منتشر می‌گردید. در اول آن نوشته شده:

اتحاد ملل خاور میانه و نزدیک موجب بقای صلح و آسایش در جنوب باختری آسیا و کمک به این اصل مرام ما است. مقالاتی که با رعایت کامل بی طرفی و عدم مداخله در طرز حکومت‌های خاورمیانه و نزدیک تهیه شده باشد پذیرفته می‌شود. بهای اشتراک در هندوستان، سالانه ۳ روپیه، تک شماره ۴ آنه، برای کشورهای بیگانه باضافه اجرت پست.

عنوان مطالب این شماره عبارت است از:

۱. جهان آزاد: استعفای شاه یا سطری از تاریخ، مقاله‌ای از نویسنده‌ای که نامش ذکر نشده و در آن استعفای رضا خان در ۲۵ شهریور ۱۳۲۰ش ذکر و از سیاست‌های وی انتقاد شده است و در اثنای این مقاله تصویر دورنمایی از شهر زیبای کابل چاپ شده است، ص ۷-۱؛

۲. حوادث سیاسی که در آن حمله آلمان به روسیه در جنگ جهانی دوم ذکر و تحلیلی از اوضاع دو طرف جنگ عرضه شده است، ص ۷-۸؛

۳. اخبار روزهای گذشته، شامل عزیمت شاه از ایرن، جنگ در روسیه، فشار آلمان به ترکیه و بلغارستان برای کمک به آلمان در جنگ، اخبار جنگ در مدیترانه، ص ۹-۱۱؛
۴. دموکراسی سخنوری از دهلی، چهارشنبه ۱۷ سپتامبر ۱۹۴۱م، ساعت ده شب دهلی، سخنرانی کوتاهی است درباره دموکراسی و حکومت، ص ۱۲-۱۵؛
۵. ایران و هندوستان، بخش سوم، در این بخش نمایی از اوضاع سیاسی و اجتماعی و اقتصادی هند ذکر گردیده و ادامه آن به شماره بعدی موکول شده است، ص ۱۶-۲۱؛
۶. کابل، نوشته کوتاهی است درباره جغرافیای طبیعی شهر کابل، ص ۲۱-۲۲؛
۷. اشک عاشق، بخش چهارم، مقاله ادبی سیاسی در باره جنگ جهانی دوم است، که بخشی از آن در این شماره چاپ شده است، ص ۲۳-۲۴.
- آغاز: جهان آزاد، استعفای شاه یا سطری از تاریخ، روز ۲۵ شهریور ۱۳۲۰ موقعی که روزنامه‌ها زیر چاپ و در شرف انتشار بود، خبر استعفای پهلوی از مقام سلطنت رسید و همان خبر بدون اظهار نظر در شماره قبل مورخ همان روز درج گردید اینکه که پرده بالاتر رفته و خواهی نخواهی صحنه شرر بار حکومت شانزده ساله با تمام مختصات و سرائرش نمایان و در برابر دیده عالمیان قرار می‌گیرد.
- نوع چاپ: سری، محل چاپ: هندوستان؛ ذکر نشده، مطبعه: ذکر نشده، تاریخ: ۱۳۲۰ خورشیدی. تعداد صفحه‌ها: ۲۴؛ اندازه: ۲۴×۱۸؛ تعداد سطور: ۲۱. (نسخه ش: ۱۰۷).

۷۸. دستور العلماء [جامع العلوم الملقب بدستور العلماء]

از: عبدالنبي بن عبدالرسول العثماني الاحمد نگری

موضوع: فرهنگ اصطلاحات علوم؛ زبان: فارسی.

کتابشناسی: فرهنگ اصطلاحات و واژه‌های متداول در علوم است، که به ترتیب حروف تهجی و به صورت علمی تعریف و توضیح داده شده است. مولف تالیف این کتاب را در روز جمعه ۱۴ محرم ۱۳۳۷ ق به پایان رسانده است.

در صفحه عنوان این نسخه نوشته شده: «الفن الثانی من کتاب جامع العلوم الملقب بدستور العلماء» و در بالای صفحه عنوانها نوشته شده «ضمیمه دستور العلماء». این نسخه از حرف الف تا یاء را شامل و ضمیمه‌ای است که مولف خود بر کتابش نوشته است.

آغاز: بسمله. باب الالف مع الالف، الاحمد، و فی حدیقة الحقیقة للحکیم السنائی
رحمة الله علیه:

گفت احمد از صراط مستقیم نام من احمد ولی خالی ز میم
نوع چاپ: سری، به اهتمام: به امر السید ابو الفرح یوسف الحسینی الحیدرآبادی،
توضیح: بعد از اتمام کتاب دو قصیده فارسی در وصف کتاب در ص ۲۱۷-۲۲۰، در
ص ۲۲۱-۲۲۳ تقویمی با ذکر نام ماه‌های شمسی آمده است، محل چاپ: هندوستان؛
حیدرآباد دکن، مطبعه: دائرة المعارف النظامیه تحت ادارة امیر الحسن النعمانی مدیر
المطبعه، تاریخ: ۱۳۳۱ق، تعداد صفحه‌ها: ۲۲۳؛ اندازه: ۱۶×۲۴؛ تعداد سطور: ۲۱.
(نسخه ش: ۱۰۸).

۷۹. رسایل تسعه رفیع الدین دهلوی

از: محمد رفیع الدین فرزند حضرت شاه ولی الله صاحب محدث دهلوی

موضوع: عرفان؛ زبان: فارسی

کتابشناسی: نه رساله کوتاه از مولف است در عرفان و اخلاق و آداب، با این
عنوانها: ۱. حل معما ۲. شرح چهل کاف ۳. جوابات سؤالات اثنا عشره ۴. مکتوب
بجواب شاه غلام علی صاحب ۵. ندور بزرگان ۶. رساله بیعت ۷. حمله العرش در
پایان این رساله شرحی بر چند رباعی عرفانی آورده است ۸. اذان نماز ۹. فوائد نماز.
آغاز: بسمله. بعد از حمد حضرت اله و درود بر پیغامبر والاجاه و بر آل و
اصحاب دین پناه بنده مسکین.

نوع خط: نستعلیق، کاتب: ذکر نشده، تاریخ کتابت: ذکر نشده، توضیح: به
تصحیح تمام از سید ظهیرالدین عرف سیداحمد بن مولانا سید معزالدین بن مولوی
سید ناصرالدین دهلوی نقشبندی، در ص ۲ و ۴۱ و ۴۲ فهرست کتب مطبوعه
فارسی و اردوی مطبعه احمدی ذکر شده است، محل چاپ: هندوستان؛ دهلی، مطبعه:

احمدی، تاریخ: ۱۳۱۴ق، تعداد صفحه‌ها: ۴۲؛ اندازه: ۲۳×۱۵؛ تعداد سطور: ۲۱. (نسخه ش: ۱۰۹).

۸۰. ورثه الانبیاء (زندگی نامه دلدار علی نقوی) (ج ۱)

از: علامه آیت الله سید احمد بن محمد ابراهیم علامه هندی
موضوع: تاریخ، زندگی نامه؛ زبان: فارسی و عربی
کتابشناسی: زندگی نامه علامه سید دلدار علی نقوی نصیر آبادی لکهنوی است، که فقط جلد اول آن تالیف شده است.
آغاز: بسم الله الحمد لله رب العالمین و الصلوة و السلام علی سیدنا محمد و آله
اجمعین اما بعد در این ایام فرحت فرجام.

نوع خط: نستعلیق، کاتب: سید شمشیر حیدر، تاریخ کتابت: ۱۳۳۶ق، به اهتمام:
سید جلیل داروغه سید محمد صاحب، توضیح: در صفحه عنوان آمده که «به یادگار
حجة الاسلام و المسلمین مجدد دین ختم المرسلین حضرت غفران مآب نور ضریح از
دار التبلیغ لکهنو شایع شد»، غلط نامه کتاب در ص ۲ و ص ۳ و ۴ آمده است، محل
چاپ: هند؛ لکهنو، مطبعه: چاپخانه تصویر عالم، تاریخ: ۱۳۳۶ق، تعداد صفحه‌ها:
۱۶۲+۴؛ اندازه: ۲۱×۱۳؛ تعداد سطور: ۲۳. (نسخه ش: ۱۱۰).

۸۱. مظهر العجم در سوانح عمری حاجی بابا اصفهانی

از: مترجم آقای میرزا اسدالله خان شوکت الوزرا
موضوع: سفرنامه؛ زبان: فارسی
کتابشناسی: ترجمه سفرنامه حاجی بابا اصفهانی تالیف جیمز موریه است. در اول
این کتاب محمد حسن نجفی طی یادداشتی مرقوم نموده‌اند که در صفحه ۱۹ ایران
باستان شماره ۲۶ و ۲۷ می‌گوید که شیخ احمد روحی که در سال ۱۳۱۲ق در تبریز
گشته شد مترجم کتاب حاجی بابای است که از انکلیسی به فارسی ترجمه نمود.
آغاز: بسم الله حمد نامحدود حق معبود ودودی است که ذاتش بسیط و قدرتش
محیط علمش ازلی و حیاتش لم یزلی و لایزال است.

نوع خط: نستعلیق، کاتب: میرزاعلی ابن حاجی نصرالله شیرازی، تاریخ کتابت: چهارشنبه بیستم جمادی الاول ۱۳۲۳ق، به اهتمام: میرزا محمد ملک‌الکتاب شیرازی، المخاطب بجان صاحب، توضیح: تمامی صفحات جدول محرر، صفحات زوج رکابه‌دار، چند حاشیه کوتاه از محمدحسن نجفی که بعد از چاپ نوشته در هامش نسخه دیده می‌شود، در صفحه آخر آمده که به موجب قانون ۲۵ سنه ۱۸۶۷ عیسوی در دفتر رجستر کورنمنت بمبئی ثبت گردید، محل چاپ: هندوستان؛ بمبئی، مطبعه: مطبع فیض‌رسان، تاریخ: ۱۸۶۷ میلادی، تعداد صفحه‌ها: ۳۴۶؛ اندازه: ۲۶×۱۸؛ تعداد سطور: ۲۵. (نسخه ش: ۱۱۱).

۸۲. مؤید الفضلا (جلد اول از کتاب الف تا کتاب الضاد)

موضوع: فزهنک فارسی به فارسی؛ زبان: فارسی

از: محمد لاد

کتابشناسی: فزهنک معروفی است در لغات و کنایات و اصطلاحات مورد استفاده شاعران در عربی و فارسی به ترتیب حروف تهجی.

آغاز: بسمله. محامد متوافر و مدائح متکاتر مر دادار دانا و قادر توانا را که.

نوع خط: نستعلیق، کاتب: ذکر نشده، تاریخ کتابت: ۱۸۹۹م، به اهتمام: منشی پراگ نراین صاحب، توضیح: در صفحه آخر نسخه آمده است: «به تصحیح تمام و تنقیح مالا کلام به مقابله چهار نسخه قلمیه علی‌الخصوص از نسخه‌ای که خاص مسوده مصنف مغفور بود... بار دوم به طبع در آمد»، خاتمة الطبع از جانب کاپردازان مطبع نر ص ۵۶۶ و فهرست فرهنگ‌های عربی و فارسی و کتب طبی فارسی و عربی در ص ۵۶۷ و ۵۶۸، تمامی صفحات جدول دو ستونی، محل چاپ: هندوستان؛ کانپور، مطبعه: منشی نول کشور، تاریخ: ۱۸۹۹ میلادی، تعداد صفحه‌ها: ۵۶۸؛ اندازه: ۲۶×۱۷؛ تعداد سطور: ۲۵. (نسخه ش: ۱۱۲).

۸۳. مجموعه

مجموعه دو کتاب در صرف و نحو که در شبه قاره کتاب درسی حوزه‌های علمیه بوده، و هر کدام چاپ جداگانه دارند. با این مشخصات:

۱. تشریح الحروف

موضوع: ادبیات فارسی؛ زبان: فارسی منظوم

از: ناشناخته

کتابشناسی: منظومه‌ایست کوتاه در ادبیات فارسی که در حواشی شواهدی از شاعران فارسی نیز بیان شده است.

آغاز: بسمله.

گوییم توحید خدا من بعد نعت مصطفی پس بهر نفع طالبان مقصود را سازم ادا
فاعل تکلم اتصال اشباغ قسم مصدر دعا مفعول زائد حسن بس نسبت لقب ندبه ندا
نوع خط: نستعلیق، کاتب: ذکر نشده، تاریخ کتابت: ۱۲۵۹ق، به اهتمام: به
دستیاری کارگزاران مطبع مصطفایی محمد مصطفی خان ولد محمد روشن خان،
توضیح: در این چاپ منظومه به صورت پنج سطری در هر صفحه تحریر شده و در
لابلای سطور و در حواشی با شماره‌های شاخص به فارسی شرح شده است، محل
چاپ: هند؛ ذکر نشده، مطبعه: مصطفایی محمد خان مصطفی، تاریخ: ۱۲۶۲ق، تعداد
صفحه‌ها: ۱۶؛ اندازه: ۲۷×۱۷؛ تعداد سطور: ۵.

۲. مصباح فی النحو

از: ابو المکارم مطرزی

موضوع: ادبیات عربی، نحو؛ زبان: عربی

کتابشناسی: رساله معروفی است در نحو عربی.

آغاز: بسمله. اما بعد حمد الله ذی الانعام جاعل النحو فی الکلام کاملح فی الطعام.

نوع خط: نستعلیق، کاتب: ذکر نشده، تاریخ کتابت: ذکر نشده، توضیح: در
حواشی و لابلای سطور با شماره‌های شاخص شرح شده است، در آخر قطعه‌ای در
سه بیت به فارسی در تاریخ طبع کتاب، به تصحیح و تحشی مولوی محمد صالح
مطابق با نسخه صحیحہ مولوی عبدالقدوس صاحب، به اهتمام: سید محمد الزمان
صفوی به فرمایش رمضان علی خان صاحب فرزند قنبر علی خان داروغه، محل چاپ:
هند؛ نام شهر ذکر نشده، مطبعه: مطبع حیدری سید محمد الزمان صفوی، تاریخ:
۱۲۶۱ق، تعداد صفحه‌ها: ۷۲؛ اندازه: ۲۷×۱۷؛ تعداد سطور: ۹. (نسخه ش: ۱۱۳).

۸۴. عدة الاصول (ج ۱ و ۲)

از: شیخ طوسی ابو جعفر محمد بن حسن طوسی (م ۴۶۲ق)

موضوع: اصول فقه؛ زبان: عربی

کتابشناسی: کتاب معروفی است در اصول فقه شیعه.

آغاز جلد اول: بسمله. الحمد لله وحده و الصلوة علی خیر خلقه محمد و آله الطیبین. نوع خط: نسخ، کاتب: محمد اردکانی، تاریخ کتابت: دوشنبه ۲ ربیع الثانی ۱۳۱۸ هجری قمری، به اهتمام: میرزا محمد شیرازی مشهور به ملک‌الکتاب، توضیح: در صفحه عنوان و آخر کتاب آمده که: ادیب اریب شیخ علی خراسانی حایری معروف به شیخ رئیس امر به تصحیح و طبع این کتاب نموده و میرزا محمد شیرازی مشهور به ملک‌الکتاب در امتثال امر وی اقدام به تصحیح و نظر آن نموده است، در صفحه اول تملک محمد حسن نجفی کاشانی در روز جمعه ۱۹ محرم ۱۳۲۲ق، در صفحه آخر اعلان فروش کتاب‌های عربی و فارسی از سوی کتابفروشی حاج شیخ علی محلاتی در بمبئی که ۲۴ کتاب شیعی را معرفی نموده است، محل چاپ: هندوستان؛ بمبئی، مطبعه: دت پرساد، تاریخ: ۱۳۱۲ق. تعداد صفحه‌ها: ۱۶۲+۱۲۸؛ اندازه: ۲۷×۱۸؛ تعداد سطور: ۲۷. (نسخه ش: ۱۱۶).

۸۵. اخلاق جلالی (لوامع الاشراف)

از: ملا جلال‌الدین دوانی (م ۹۰۸ق)

موضوع: اخلاق؛ زبان: فارسی

کتابشناسی: کتاب معروفی است در اخلاق شامل یک مقدمه و سه لامع و هر لامع در چند لمعه، با این عنوان‌ها:
لامع اول: در تهذیب اخلاق، شامل ده لمعه؛
لامع دوم: در تدبیر منزل، شامل شش لمعه؛
لامع سوم: در تدبیر مدن و رسوم پادشاهی، شامل هفت لمعه؛
مغرب در بعضی لواحق: شامل وصایای افلاطون و وصایای ارسطاطالیس.
آغاز: بسمله. افتتاح کلام به نام واجب‌الاعتصام سلطانی سزد که به امر نافذ ازلی جنود مجنده اعیان ممکنات را از سرحد عدم به دارالملک وجود متوجه ساخت.

نوع خط: نستعلیق، کاتب: ذکر نشده، تاریخ کتابت: ذکر نشده، به اهتمام: منشی پراگ نراین صاحب مالک مطبعه نول کشور، توضیح: شرح و توضیح مطالب کتاب در هامش نسخه با نشان‌های «مولانا هادی‌علی، مولوی محمد عبدالغفور، مولوی محمد عبدالله، اخلاق محسنی و غیره» با شماره‌های شاخص و به فارسی آمده است، صفحه اول کتبیبه و داخل آن بسمله، تمامی صفحات جدول‌دار، در آخر نسخه ص ۳۳۸-۳۴۸ چند خاتمه‌الطبع آمده بدین ترتیب:

خاتمه‌الطبع چاپ سابق که به قلم مولوی محمد عبدالغفور بوده، به نثر و در آخر دو بیت به فارسی در تاریخ تصحیح آن سال ۱۲۸۳ق؛

دو بیت به فارسی از منشی فداعلی متخلص به عیش؛

خاتمه‌الطبع چاپ سابق به قلم منشی کالکا پرشاد موجد، به نثر و پس از آن دو قطعه از وی به فارسی هر کدام در ۱۳ بیت در تاریخ طبع در سال ۱۸۸۳م؛ در آخر نسخه ص ۳۴۹-۳۵۰ فهرست مطالب کتاب آمده و در دو صفحه آخر نسخه نیز فهرست کتاب‌های فارسی و اردو موجود در کتابفروشی برای فروش با ذکر قیمت هرکدام درج شده است.

محل چاپ: هندوستان؛ لکهنو، مطبعه: منش نول کشور، تاریخ: ربیع الاول ۱۳۱۸ برابر با جولای ۱۹۰۰ میلادی، تعداد صفحه‌ها: ۳۵۲؛ اندازه: ۲۶×۱۷؛ تعداد سطور: ۱۲. (نسخه ش: ۱۱۷).

۸۶. مجموعه چهار منشآت

۱. انشای عجیب

از: محمدجعفر بن محمدفاضل قادری

موضوع: ادبیات-منشآت؛ زبان: فارسی

کتابشناسی: کتاب آموزش نگامه‌نگاری است که در سه نوع (مکاتبات، مراسلات، رقعات) تنظیم گردیده است. مؤلف آن را برای تعلیم محمد نواز که در منزل پیر محمد ولد شیخ محمدیوسف ساکن بوده نگاشته و در آن از منشآت را که خود «در سالف ایام از طرف خود و بعضی دولتمردان و برادران ستوده فرجام» نگاشته بود درج نموده است.

آغاز: بسمله. مثنی‌های بی‌منتها و ستایش‌های لانتها مر خالقی را رواست.. نوع اول در مکاتبات مکاتبه اول به خدمت ارشاد مآب قدوة السالکین... شیخ محمد خرم.

حواشی: توضیح متن تمامی رساله‌ها با شماره‌های شاخص در حاشیه

۲. انشای خلیفه (ص ۱-۵۴)

از: خلیفه شاه محمد قنوجی زنده در ۱۰۸۵ ق

موضوع: ادبیات فارسی، منشآت؛ زبان: فارسی

کتابشناسی: مولف در این رساله منشآت خود را در چهار فصل (مکتوبات، رقعات، مراسلات تهنیت‌آمیز و مکاتبات تعزیت‌انگیز، آداب و القاب) و یک خاتمه تنظیم نموده، و تالیف آن را در سال ۱۰۸۵ ق در شهر قنوج به پایان رسانده است.

آغاز: بسمله. ستایش و نیایش مر احدی را که کاتب فصاحت بیان خرد.

منتخب اشعار یا ملحقات انشای خلیفه (ص ۵۵-۶۶)

از: ناشناخته

موضوع: ادبیات فارسی، منشآت؛ زبان: فارسی

کتابشناسی: مولف در این رساله ابیاتی از شاعران پارسی را در چند بخش و هر بخش با عنوان خاصی، نمونه‌ای از عنوان‌های آن عبارت‌اند از: اشعار نامه پیغام، اشعار در بیان شوق و تمنا، اشعار ذکر وداع، اشعار از مسافر به مقیم، اشعار مقیم به مسافر، اشعار مناسب بزرگان که کوچکان و متوسلان نویسند، اشعاری که بزرگان و عمدگان به فرزندان و نوکران نویسند، اشعار در بیان نصایح و تاسف و غیرت، اشعار وعده و عهد و پیمان....

آغاز: بسمله. انتخاب اشعار مکتوبی از شعرای متقدمین منشیان را ضروریست از گلزار ایران نموده شد، اشعار نامه پیغام:

به پایان آمد این دفتر حکایت همچنان باقی

به صد دفتر نشاید گفت حسب الحال مشتاقی

۳. انشای دلگشا

از: سید نثارعلی بخاری بریلوی

موضوع: ادبیات فارسی، منشآت؛ زبان: فارسی

کتابشناسی: منشآت مولف است که در چهار قسم (طبقه اعلی، طبقه اوسط، طبقه ادنی، تمسکات شرعی و صورت حال و...) تنظیم نموده است.

آغاز: بسمله. بعد از حمد و ثنای حق سبحانه تعالی و دورد بر پیغمبر محمد مصطفی و آله و اصحابه شانهم اعلی بر ارباب کیاست و ذکا پوشیده و مخفی نماند.

۴. دستور الانشاء معروف به انشای فائق.

از: محمد فائق

موضوع: ادبیات فارسی، منشآت؛ زبان: فارسی

کتابشناسی: منشآت است که مولف به قصد آموزش از مکاتبات خود در پنج فصل (در تحریر القاب و آداب که خردان به بزرگان می‌نویسند، در تسطیر القاب و آداب که همسران به همسران می‌نگارند، در تسوید القاب و آداب که بزرگان به خردان رقم می‌سازند، در ترقیم پروانه و شقه و فارغطی و غیره، در نوشتن بعضی خطوط ضروری و کاغذ شرعی) تنظیم نموده است.

آغاز: بسمله. سپس بی‌قیاس قدیمی را که قلم قدرت او رقوم هستی.

نوع خط مجموعه: نستعلیق، کاتب: ذکر نشده، تاریخ کتابت: ذکر نشده، توضیح: در حواشی برخی توضیحات و اضافات با شماره شاخص آمده است، رساله پنجم گویا از آخر بعد از ص ۲۸ اوراقی افتادگی دارد، محل چاپ: هندوستان؛ کانپور، مطبعه: نول کشور، تاریخ: جولای ۱۸۸۵م، تعداد صفحه‌ها: ۲۸+۶۶+۶۶+۳۲؛ اندازه: ۲۶×۱۸؛ تعداد سطور: ۱۹. (نسخه ش: ۱۱۸).

۸۷. مجموعه‌ای شامل پنج رساله در منشآت فارسی

بدین ترتیب:

۱. بهار عجم (۲۴ص)

از: سید امانت‌علی بن سید عبادالله

موضوع: ادبیات فارسی، منشآت؛ زبان: فارسی

کتابشناسی: ۱۲۱ رقعہ از منشآت مولف است که وی برای یادگیری جمع‌آوری نموده است.

آغاز: بسمله. بعد از حمد خدا و نعت سیدالانبیا صلی الله علیه و آله و اصحابه اجمعین چنین می‌گوید سید امانت‌علی بن سید عبادالله.

۲. انشای خلیفه (ص ۵۶)

از: خلیفه شاه محمد قنوجی زنده در ۱۰۸۵ ق
موضوع: ادبیات فارسی، منشآت؛ زبان: فارسی
کتابشناسی: در مجموعه ش ۱۱۹ رساله اول معرفی گردید ولی این نسخه چاپ دیگری است. این چاپ به اهتمام محمد عبدالرحمن بن حاجی محمد روشن خان خفنی صورت گرفته و در آخر آن مهر مربعی وی چاپ شده است.

۳. رقعات عالمگیری (ص ۴۸)

از: عالمگیر شاه
موضوع: ادبیات فارسی، منشآت؛ زبان: فارسی
کتابشناسی: ۱۲۹ رقعۀ کوتاه که از منشآت عالمگیر شاه انتخاب و در این رساله نقل شده است.

آغاز: بسمله: بعد انشای ثنای پادشاهی که سلطنتش مصون از زوال.

۴. انشای منیر (ص ۴۰)

از: منیر لاهوری
موضوع: ادبیات فارسی، منشآت؛ زبان: فارسی
کتابشناسی: در این رساله منیر لاهوری ۵۷ مکاتبه از «مکاتیبی را که از زبان خدیو پاک روان سیف خان به بعضی خوانین ستوده آیین» نوشته بود جمع آوری نموده است.

آغاز: بسمله. بعد از حمد ایزد جلّ و علا و پس از درود سید المرسلین

۵. رقعات امان الله حسینی (ص ۳۰)

از: امان الله حسینی (م ۱۰۴۷ ق)
موضوع: ادبیات فارسی، منشآت؛ زبان: فارسی
کتابشناسی: رقعاتی که مولف از منشآت خود برای آموزش نحوه نامه نگاری جمع آوری نموده است.

آغاز: حمد وافر خدایی را که یاقوت قوت ناطقه بی بها در عقد انشای کبریای او بی بهاست.

نوع خط مجموعه: نستعلیق، کاتب: خواجه محمدحسین، تاریخ کتابت: رساله اول و دوم ۱۲۷۶، رساله سوم ۱۳۱۷، رساله چهارم ۱۲۸۶، رساله پنجم ۱۲۷۹ق، به اهتمام: محمد عبدالواحد ولد محمد مصطفی خان فرزند حاجی محمدروشن خان و فرزندش محمد عبدالواحد، توضیح: تمامی صفحات جدول دار، در حاشیه هر پنج رساله توضیحاتی با شماره شاخص تحریر شده است، محل چاپ: هندوستان؛ کانپور، مطبعه: مصطفایی محمد مصطفی خان، تاریخ: ۱۲۷۶ق، تعداد صفحه‌ها: ۲۴+۵۶+۴۸+۴۰+۳۰؛ اندازه: ۱۷×۲۷؛ تعداد سطور: ۲۳. (نسخه ش: ۱۲۰).

۸۸. زبده الاصول

از: بهاء‌الدین محمد بن حسین عاملی، شیخ بهایی (۱۰۳۰ق)

موضوع: اصول فقه؛ زبان: عربی

کتابشناسی: کتاب معروفی است در اصول فقه، این کتاب قبلاً کتاب درسی اصول فقه در حوزه‌های عملیه شیعه در ایران بوده و شروح متعددی بر آن نوشته شده است. آغاز: بسمله. ابی اصل ببنی علیه الخطاب و اولی قول فضل ینتمی الیه اولو الالباب حمد من تنزه عن وصمة التحدید.

نوع خط: نسخ و نستعلیق، کاتب: میرزا محمد علی مالک مطبع جعفری، تاریخ کتابت: ۱۳۰۷ق، به اهتمام: مولوی میرزا محمد علی مالک مطبع جعفری، توضیح: در هامش نسخه حاشیه‌هایی دارد با شماره‌های شاخص و با نشان‌های «منه ره، ملا صالح، و غیره» این حاشیه‌ها را سید محمدحسین صاحب بن ملک العلماء جناب بنده حسین صاحب، محل چاپ: هندوستان؛ لکهنو، مطبعه: جعفری، تاریخ: ۱۵ ذیحجه ۱۳۰۷، تعداد صفحه‌ها: ۵۶؛ اندازه: ۱۷×۲۷؛ تعداد سطور: ۱۵. (نسخه ش: ۱۲۱).

۸۹. مینابازار (زنانه‌بازار)

از: ارادت خان واضح (۱۱۲۸ق)

موضوع: ادبیات؛ زبان: فارسی مسجع

کتابشناسی: نثر ادبی پارسی که نظیر مقامات حریری به صورت مسجع انشاء شده ولی بخش‌های آن کوتاه است. در این رساله مولف با توصیفی ادبی و نثر

متکلفانه بازار زنان را وصف نموده و دکان‌ها و اجناسی در آن‌ها را که مورد توجه و نظر زنان است به صورت ادبی وصف نموده است. به همین دلیل این رساله به زنانه‌بازار نیز شهرت دارد. عنوان بخش‌های آن عبارت‌اند از:

وصف دکان جوهری، وصف دکان بزاز، وصف دکان گلفروش، وصف دکان حلوائی، وصف دکان عطار، وصف دکان میوه‌فروش، وصف دکان تنباکوفروش، وصف دکان تنبولی، وصف دکان سبزی‌فروش، خاتمه.

در فهرست کتاب‌های چاپ سنگی، نوشاهی، ج ۱، ص ۵۰۳، عنوان شده که این رساله به ظهوری نیز نسبت داده شده است.

آغاز: بسمله. عصمتیان روپوش حیاپرور و خلوتیان عفت‌کوش پاک‌نظر را مژده باد. نوع خط: نستعلیق، کاتب: ناشناخته، تاریخ کتابت: ۱۲۶۵ق، توضیح: در آخر نسخه تاریخ طبع کتاب در دو بیت فارسی از شاعری با تخلص موجد، شرح لغات و اصطلاحات با شماره شاخص در حاشیه تمام صفحات، محل چاپ: هندوستان؛ لکهنو، مطبعه: منشی نول کشور، تاریخ: ۱۲۸۴ق، تعداد صفحه‌ها: ۴۴؛ اندازه: ۲۷×۱۷؛ تعداد سطور: ۱۴. (نسخه ش: ۱۲۲).

۹۰. مجموعه

در این مجموعه چند کتاب صرف و نحو عربی — که در مدارس علمیه دینی تدریس می‌شده — به چاپ رسیده شده است. شایان ذکر است که همه این کتاب‌ها یک ناشر و مطبعه ندارند بلکه مطبعه و تاریخ نشر آن‌ها مختلف بوده و در این چاپ به صورت افست در کنار هم منتشر شده‌اند. مشخصات این رساله‌ها چنین است:

۱. تصریف العزی

از: عزالدین زنجانی

موضوع: ادبیات عرب — صرف و نحو؛ زبان: عربی

کتابشناسی: نسخه حاضر از آغاز دو صفحه افتادگی دارد.

آغاز: افتادگی از آغاز شروع صفحه ۳: «علی فعل مفتوح العین فمضارعه یفعل

بضمّ العین».

انجام: و الفعلة بالكسر للنوع من الفعل تقول هو حسن الطعمة و الجلسة. تمت

نوع خط: نسخ و نستعلیق، کاتب: محمدحسین، تاریخ کتابت: ۱۳۱۱ق، توضیح:

در آخرین صفحه نسخه، نشانی کتابفروشی در لاهور بازار کشمیری دکان حافظ دین محمد صاحب تاجر کتب درج شده است، محل چاپ: ذکر نشده، مطبعه: ذکر نشده، تاریخ: ۱۳۱۱ق، تعداد صفحه‌ها: ۳۲؛ اندازه: ۱۷×۲۶ تعداد سطور: ۱۱.

۲. شرح مائة عامل للجرجانی

از: شارحی ناشناخته

موضوع: ادبیات عرب، صرف و نحو؛ زبان: عربی

کتابشناسی: شرح معروفی است که بر عوامل عبدالقاهر جرجانی که مدت‌ها کتاب درسی در نحو عربی بوده است.

آغاز: بسملة. الحمد لله على نعمائه الشاملة و آلائه الكامله و الصلوة على سيدالانبياء محمد المصطفى و على آله المجتبي اعلم ان العوامل فى النحو على ما الفه الشيخ الامام.

نوع خط: نسخ و نستعلیق، کاتب: ذکر نشده، توضیحات: مطالب در هامش نسخه با شماره‌های شاخص و به نقل شروح متعدد این کتاب شرح شده است، بعد از اتمام شرح رساله‌ای با عنوان «ترکیب اصل جمله» به اردو در ص ۶۵-۸۰ آمده است، به اهتمام: محمد عبدالعلی مدراسی، محل چاپ: هندوستان؛ لکهنو، مطبعه: اصح المطابع، تاریخ: ذکر نشده، تعداد صفحه‌ها: ۶۴؛ اندازه: ۱۷×۲۶؛ تعداد سطور: ۹.

۳. مراح الارواح

از: احمد بن علی بن مسعود

موضوع: ادبیات عرب، صرف و نحو؛ زبان: عربی

کتابشناسی: رساله معروفی است در نحو عربی.

آغاز: بسملة. قال المفتقر الى الله الودود احمد بن على بن مسعود... اعلم لن علم الصرف ام العلوم و النحو ابوها.

نوع خط: نسخ و نستعلیق، کاتب: غلام حیدر لکهنوی، توضیحات: این نسخه چاپ پنجم از این کتاب است، محل چاپ: هندوستان؛ لکهنو، مطبعه: نول کشور، تاریخ: ۱۹۰۱ میلادی، تعداد صفحه‌ها: ۷۰؛ اندازه: ۱۷×۲۶؛ تعداد سطور: ۹.

۴. رساله لامیه

از: مولوی سعد الله

موضوع: ادبیات عرب، صرف و نحو؛ زبان: فارسی
کتابشناسی: رساله کوتاهی در اقسام الف و لام در نحو و معانی و دلالت‌های آن
با ذکر شواهدی به نظم و نثر برای هر کدام، مولف در آخر آن تفصیل مباحث را به
رساله دیگر خود با عنوان *اللامیه فی اللسان العربیه* حواله داده است.
آغاز: بسمله. الف لام سه قسم است اسمی به معنی الذی و فروع آن.
نوع خط: نستعلیق، کاتب: ذکر نشده، توضیحات: حواشی دارد با شماره شاخص،
محل چاپ: هندوستان؛ لکهنو، مطبعه: نول کشور، تاریخ: ذکر نشده، تعداد صفحه‌ها:
۷؛ اندازه: ۲۶×۱۷؛ تعداد سطور: ۱۷.

۵. فصول اکبری

از: علی اکبر اله آبادی (م ۱۰۹۱ق)
موضوع: ادبیات عرب، صرف و نحو؛ زبان: فارسی
کتابشناسی: رساله‌ای در صرف افعال عربی، نظیر کتاب صرف میر سید شریف
جرجانی و گویا تحریری از آن است.
آغاز: بسمله. الحمد لله رب العالمین و العالمین و الصلوة علی رسوله محمد و آله
احمیین بدان علمک الله تعالی که کلمات عرب سه قسمست فعل و اسم و حرف.
نوع خط: نستعلیق، کاتب: ذکر نشده، توضیحات: حواشی دارد با شماره شاخص
به فارسی، محل چاپ: هندوستان؛ لکهنو، مطبعه: نول کشور، تاریخ: ذکر نشده، تعداد
صفحه‌ها: ۹۳؛ اندازه: ۲۶×۱۷؛ تعداد سطور: ۸.

۶. گهر منظوم

از: هادی علی در ۱۲۶۱ق
موضوع: ادبیات عرب، صرف و نحو؛ زبان: فارسی
کتابشناسی: منظومه کوتاهی است در صرف. از آخر نسخه حاضر برگ‌هایی
افتاده است.
آغاز: بسمله.

هزار حمد خداوندگار کن فیکون که داده است به اشیا خواص گوناگون
نوع خط: نستعلیق، کاتب: ذکر نشده، توضیحات: حواشی دارد با شماره شاخص،
محل چاپ: هندوستان؛ لکهنو، مطبعه: نول کشور، تاریخ: ذکر نشده، تعداد صفحه‌ها:
۶؛ اندازه: ۲۶×۱۷؛ تعداد سطور: ۱۷ دو ستونی.

۷. ارشاد الموارث در ارث به اردو (۶۴ص)

۸. هدایة النحو

از: ناشناخته

موضوع: ادبیات عرب، نحو؛ زبان: عربی و فارسی
کتابشناسی: رساله معروفی است در نحو که مولف آن را به ترتیب کافیۀ
ابن حاجب نگاشته است.

آغاز: بسملة. الحمد لله رب العالمين و العاقبة للمتقين و الصلوة على رسوله محمد و
آله و اصحابه اجمعين اما بعد فهذا مختصر مضبوط في النحو جمعه فيه مهمات النحو.
نوع خط: نسخ و نستعلیق، کاتب: ذکر نشده، توضیحات: در حاشیه توضیحاتی از
کتاب درایه شرح هدایة النحو به عربی درج شده است، به تصحیح و تنقیح محمد
عبدالاحد، این نسخه چاپ چهارم کتاب است، به اهتمام: محمد عبدالاحد، محل
چاپ: هندوستان؛ دهلی، مطبعه: مجتبیایی، تاریخ: ۱۳۱۹ق، تعداد صفحه‌ها: ۹۰؛
اندازه: ۱۷×۲۶؛ تعداد سطور: ۱۵. (نسخه ش: ۱۲۴).

۹۱. ارژنگ چین

از: ناشناخته

موضوع: ادبیات فارسی، خوشنویسی؛ زبان: اردو
کتابشناسی: رساله‌ای در آموزش خوشنویسی خط فارسی و عربی در هفت فصل
است. متن رساله به اردو است ولی نمونه‌هایی که برای یادگیری در آن به صورت
مرقع نوشته است به فارسی و عربی است.
آغاز: بسملة. بعد حمد خالق ارض و سمایه خاک پا احقر العباد دبی پرشاد بدایو
فی خدمت ین خوشنویسان عصر کی.

نوع خط: نسخ و نستعلیق، کاتب: اشرف علی، تاریخ کتابت: ذکر نشده، توضیح:
در آخر نسخه سی مرقع در خوشنویسی به فارسی و عربی آمده است، محل چاپ:
دهلی؛ بمبئی، مطبعه: نول کشور، تاریخ: ذکر نشده، تعداد صفحه‌ها: ۷۶؛ اندازه:
۱۷×۲۶؛ تعداد سطور: ۲۳. (نسخه ش: ۱۲۵).

۹۲. رقعات عالمگیری

از: عالمگیر پادشاه (م ۱۱۱۸ق)

موضوع: ادبیات فارسی، منشآت؛ زبان: فارسی

کتابشناسی: صد و هشتاد و یک نامه (رقعه) کوتاه است که عالمگیر شاه به فرزندان و برادران خود نگاشته، در این رساله برای آموزش نامه‌نویسی به اصناف مختلف مقامات، جمع‌آوری شده است.

کسانی که عالمگیر شاه این نامه را خطاب به آن‌ها نوشته، و برای هر کدام القابی اختصاص داده، در مقدمه رساله چنین معرفی شده‌اند:

«پور خلافت و فرزند سعادت توام» کنایه از پادشاه زاده کلان سلطان محمد معظم المخاطب به شاه عالم بهادرست، و در بعض جا سلطان محمد اعظم شاه بهادر بهادر پادشاهزاده دیگر نیز به «فرزند سعادت توام» ملقب شده و «فرزند عالیجاه» خاصه القاب سلطان محمد اعظم شاه بهادر است. «برادر نامهربان» عبارتست از داراشکوه برادر کلان آنحضرت؛ و «فرزند زاده عزیز و فرزند زاده بهادر» اراده است از محمد معزالدین بهادر پسر کلان شاه عالم بهادر؛ «محمد بیدار بخت بهادر مهین پور سلطان محمد اعظم شاه بهادر و فرزند زاده عظیم القدر»: مراد از محمد عظیم الدین بهادر پسر دوم شاه عالم بهادر؛ «عمدة الملك مدار المهام»: و آن فدوی اشاره است از اسدخان که بعد فوت شایسته خان به خطاب امیر الامرا سرافراز یافته؛ و «خان فیروز جنگ» انتخاب است از خطاب غازی‌الدین خان بهادر، «فیروز جنگ و نصرت جنگ» اختصار القاب ذوالفقار خان بهادر، «نصرت جنگ و میرزا بخشی» ایماست از میرزا صدرالدین محمد خان صفوی، و «میر آتش از تربیت خال» و «حمید» فقط اختصار اسم حمید الدین خان بهادر.

آغاز: بسمله. بعد انشای ثنای پادشاهی که سلطنتش مصون از زوال و انتقال است و پس از املاى ستایش جهان نیاهی که حلقه بندگیش سرتاسر سلاطین عالمگیر اورنگ زیب همایون فال.

نوع خط: نستعلیق، کاتب: ذکر نشده، تاریخ کتابت: ذکر نشده، به اهتمام: شیخ گلزار محمد پرنتر چها، به فرمایش شیخ مبارک علیب تاجر کتب، توضیح:

به تصحیح جناب مستر محمد الدین صاحب ایم ای، شرح لغات و اصطلاحات متن در تمامی صفحات، محل چاپ: پاکستان؛ لاهور، مطبعه: گلزار، تاریخ: ۱۹۲۴ میلادی، تعداد صفحه‌ها: ۶۴؛ اندازه: ۲۵×۱۶؛ تعداد سطور: ۱۷. (نسخه ش: ۱۲۷).

۹۳. ضیاء القلوب [کلیات امدادیه]

از: حاجی امدادالله مهاجر فاروقی چشتی تھانوی (م ۱۳۱۷ق)

موضوع: ادبیات فارسی، عرفان؛ زبان: فارسی

کتابشناسی: رساله متوسطی است در اذکار و اعمال متفرقه صبح و شام و ذکر سلاسل مشایخ طریقت. این رساله در ضمن کلیات امدادیه - که شامل آثار و رسائل نظم نثر مولف است - چاپ گردیده و همه آن به جز این رساله به زبان اردوست. فهرست رسائل کلیات امدادیه بدین قرار است:

۱. ضیاء القلوب (همین رسالهء مورد بحث)، ۶۴ص.

۲. فیصله هفت مسئله، اردو؛

۳. ارشاد مرشد، اردو؛

۴. مثنوی تحفة العشاق، اردو؛

۵. رساله در بیان وحدة الوجود، اردو؛

۶. غذای روح، اردو؛

۷. گلزار معرفت، به نظم و اردو؛

۸. رساله دردنامه غمناگ، به نظم و اردو

۹. جهاد اکبر، اردو؛

۱۰. ناله امداد و غریب (اردو).

آغاز ضیاء القلوب: بسمله. تمامی مراتب حمد مر ذات واحد را که اوست معبود

کل و موجود مطلق تعالی شانه.

نوع خط: نستعلیق، کاتب: ذکر نشده، تاریخ کتابت: ذکر نشده، به اهتمام: محمد شمس الدین فرزند شیخ منشی محمد فخر الدین صاحب حسب فرمایش پدرش (شیخ منشی محمد فخر الدین صاحب) وعمویش (منشی محمد بشیر صاحب) که هر دو تاجران کتب بودند، محل چاپ: هندوستان؛ لکهنو، مطبعه: فخر المطابع، تاریخ:

۱۳۲۴ق، تعداد صفحه‌ها: کلیات امدادیه ۲۸۲ص، ضیاء القلوب ۶۴ص؛ اندازه: ۲۵×۱۶؛ تعداد سطور: ۲۱. (نسخه ش: ۱۲۸).

۹۴. نامه خسروان

از: جلال الدین میرزا فرزند فتحعلی شاه قاجار
موضوع: ادبیات فارسی، تاریخ (کتاب درسی)؛ زبان: فارسی
کتابشناسی: تاریخ پادشاهان ایران است از آغاز آبادیان تا انجام ساسانیان که برای تدریس در مدارس نوشته شده است.
آغاز: دیباچه نامه بنام خداوند بخشنده مهربان، چنین گوید کمترین جلال پور فتحعلی شاه قاجار چون از آغاز شهریاری گیتی پناه ناصر الدین شاه قاجار.
نوع خط: نستعلیق، کاتب: ذکر نشده، تاریخ کتابت: ۲۹ صفر ۱۳۳۲ق، به اهتمام: سید عبد الرزاق تاجر کتب چار مینار حیدرآباد دکن حسب فرمایش سررشته تعلیمات سرکار نظام، توضیح: در ص ۵۸ برنامه درسی شش گروه به نام‌های (جماعت چهارم، جماعت پنجم، جماعت ششم، جماعت هفتم رشديه، منشی اول) و تعداد واحدهای درسی هرکدام و نام کتاب هر واحد به اردو ذکر شده است، محل چاپ: هند؛ حیدرآباد، مطبعه: ذکر نشده، تاریخ: یکم اسفندار سنه ۱۳۲۳ق، تعداد صفحه‌ها: ۵۸؛ اندازه: ۲۴×۱۷؛ تعداد سطور: ۲۱. (نسخه ش: ۱۳۰).

۹۵. صبح صادق

موضوع: ادبیات ؛ زبان: فارسی نثر آمیخته به نظم
از: محمد صادق اختر
آغاز: بسمله. شکر و سپاسی که حضرت آفریدگار دانای نهان و آشکار را سزد.
نوع خط: نستعلیق، کاتب: وزیر علی، تاریخ کتابت: ذکر شده، به اهتمام: شیخ رحیم بخش، توضیح: در صفحه آخر در مطبع نور محمد صاحب طبع شده وجود دارد، محل چاپ: میرته محله بیدواره، مطبعه: چشمه فیض، تاریخ: ۱۲۹۲ هجری قمری ۱۸۷۵ میلادی، تعداد صفحه‌ها: ۲۶؛ اندازه: ۲۴×۱۶؛ تعداد سطور: ۲۳. (نسخه ش: ۱۳۱).

۹۶. مجموعه

در این مجموعه کتاب مناظر اقلیدس تحریر و در پی نوشت آن کتاب نور المناظر از احمد علی جریاگوشی چاپ شده است. مشخصات تفصیلی این کتاب چنین است:

۱. کتاب المناظر

از: حکیم اقلیدس

موضوع: طبیعیات؛ زبان: عربی

کتابشناسی: رساله کوتاه و معروفی است در بیان علمی نحوه دیدن اشیاء توسط چشم و بیان آینه‌ها و حکم هر کدام.

آغاز: بسمله. صدر کتاب العین تحدث باستمداد من الاجرام النیره فی الجسم الشفاف المتوسط بینها و بین المبقره.

۲. کتاب نور المناظر

از: احمد علی جریاگوشی

موضوع: طبیعیات؛ زبان: عربی

کتابشناسی: رساله دیگری در علم مناظر و مرایا می‌باشد.

آغاز: لا اله الا الله له الحمد و الکبرياء و الصلوة علی رسوله خاتم الانبياء و آله و اصحابه العظماء يقول احمد علی الجریاگوشی هذا خلاصة علم المناظره و هو علم يعرف به احوال المبصرات و تحقیق کیفیتها.

نوع خط: نستعلیق، کاتب: ناشناخته، تاریخ کتابت: ذکر نشده، به اهتمام: مولوی عبدالحکیم رشید طلعت، توضیح: گویا برگ‌هایی از آخر کتاب افتاده است، محل چاپ: هند؛ ذکر نشده، مطبعه: آرمی پریس، تاریخ: ذکر نشده، تعداد صفحه‌ها: ۹۶؛ اندازه: ۲۴×۱۶؛ تعداد سطور: ۲۱. (نسخه ش: ۱۳۲).

۹۷. دیوان ستاک

از: آقا میرزا محمد خان طلعت یزدی نائینی (پیرنیا)

موضوع: ادبیات فارسی، دیوان‌ها؛ زبان: فارسی

کتابشناسی: کلیات اشعار پیرنیاست شامل غزلیات به ترتیب حروف تهجی، قصائد و قطعات و رباعیات و سوانح عمری وی. شاعر در اشعارش «طلعت» تخلص می‌کند و نام کامل او چنین است:

«محمد بن محمد حسين بن محمد علي بن سليمان بن صادق خان يزدي پنجمين نژاد از احفاد تقیخان حکمران یزد و کرمان متخلص به طلعت و مشهور به پیرنیا».

تفصیل مندرجات این کتاب چنین است:

۱. تصویر شاعر که قبل از عنوان کتاب چاپ شده، و در زیر آن دستخط طلعت که بیتی از خودش را که در زیر تصویرش چاپ شده پس از چاپ اصلاح نموده است و در بالای آن دستخط مرحوم محمد حسن کاشانی نجفی که این نسخه را طلعت به کتابخانه وی در بمبئی در اواسط سال ۱۳۴۷ ق هدیّه نموده است.

۲. دیباچه دیوان، از شاعر، ص ۲ و ۳؛

۳. غزلیات از الف تا یاء، که با دیباچه با عنوان دیوان ستاک به چاپ رسیده است (ص ۴-۱۷۶)؛

۴. تقریظ دیوان طلعت از آقا شیخ عبد الرضا شیخ العراقین نجل آیت الله شیخ جعفر کاشف الغطاء، به فارسی و به نظم و نثر (ص ۱۷۵-۱۷۶)؛

۵. قصائد و قطعات و رباعیات با عنوان «تتمیر ستاک» و با صفحه شمار جدید (ص ۱-۴۵)؛

۶. مختصری از سوانح عمری طلعت، از بانی طبع کتاب (ص ۴۶-۴۹)؛

۷. چند غزل دیگر از طلعت و مطالبی به نظم و نثر در عشق و قال و خواب (ص ۵۰-۵۸)؛

۸. بقیه غزلیات (ص ۵۹-۶۴)؛

۹. فهرست اسامی کسانی که بانی چاپ این کتاب شده و قبل از طبع آن خریده‌اند در (ص ۱ و ۲) و پس از آن عده‌ای از زردشتیان که قبل از چاپ کتاب را پیش خرید نموده‌اند. (ص ۱-۵).

۱۰. اصلاحیه‌ای با عنوان «ابتدای ملحقات» (ص ۶).

آغاز: بسمله.

حمد و ثنای معدم مرکردگاری را کو آفرید از صنع خود ما لا یرا و ما یرا
نوع خط: نستعلیق، کاتب: محمدعلی طباطبایی نائینی (صفی‌نیا)، تاریخ کتابت:
شوال ۱۳۴۶ ق مصادف با فروردین ۱۳۵۷ ش و اپریل ۱۹۲۸ م، به اهتمام:

به مباشرت آقا میرزا کریم شیرازی، محل چاپ: هندوستان؛ بمبئی، مطبعه: مظفری، تاریخ: شوال ۱۳۴۶ قمری مطابق فروردین ۱۳۰۷ خورشیدی اپریل ۱۹۲۸ میلادی، تعداد صفحه‌ها: ۱۷۵+۶۴+۶؛ اندازه: ۲۴×۱۶؛ تعداد سطور: ۲۱. (نسخه ش: ۱۳۳).

۹۸. باغچه عیش انشایی

از: مولوی عبد الله متخلص به عیش
موضوع: ادبیات فارسی، منشآت، کتاب درسی؛ زبان: فارسی
کتابشناسی: رساله‌ای که مولف آن را برای یادگیری نونهالان دبستان دانش‌آموزی از منشآت خود به نظم و نثر فراهم آورده است.
آغاز: خدایا خداوندا به واحدانیت و یکتایی ذات تقدیس مآب بی‌عدیم.
نوع خط: شکسته نستعلیق، کاتب: منشی محمد شریف خوشنویس بهرامی ایاز
رقم، تاریخ کتابت: ذکر نشده، توضیح: بفرمایش حاجی عبدالاحد و حاجی ملا
حامد تاجران کتب مالک کتابخانه احدی در کابل، چاپ سوم، محل چاپ: پاکستان؛
وزیرآباد، مطبعه: ذکر نشده، تاریخ: ۱۳۷۸ ق ۱۹۵۹ م، تعداد صفحه‌ها: ۲۸+۸۰؛
اندازه: ۲۴×۱۶؛ تعداد سطور: ۲۷. (نسخه ش: ۱۳۴).

۹۹. دیوان نعمت خان عالی

از: دانشمند خان نعمت خان عالی شیرازی
موضوع: ادبیات فارسی، دیوان‌ها؛ زبان: فارسی
کتابشناسی: کلیات اشعار شاعر است با تخلص «عالی» شامل غزلیات به ترتیب
حروف تهجی و رباعیات و قصائد و قطعات.
آغاز: بسمله. تمامی یابد از مصراع بسم الله دیوان‌ها
بین کز مدّ این ابروست زیب روی عنوان‌ها
نوع خط: نستعلیق، کاتب: ذکر نشده، تاریخ کتابت: ذکر نشده، توضیح: از انجم
نسخه حاضر گویا برگ‌هایی افتاده است، محل چاپ: هندوستان؛ لکهنو، مطبعه: نول
کشور، تاریخ: ذکر نشده، تعداد صفحه‌ها: ۲۴۶؛ اندازه: ۲۴×۱۶؛ تعداد سطور: ۱۹.
(نسخه ش: ۱۳۵).

۱۰۰. حقائق المعارف

از: شیخ سعد الدین احمد انصاری معروف به شیخ قدوس منوری
موضوع: عرفان و اخلاق؛ زبان: فارسی

کتابشناسی: کتاب مفصلی به نظم در بیان مقارع و حقائق توحیدی و مواعظ، مؤلف در آن اغلب کلمات حضرت پیامبر ﷺ و آیات قرآنی را ذکر و با اشعاری به شرح و توضیح آن پرداخته است. این کتاب بدون فصل بندی و باب بندی است و در عنوان هر قطعه شعر، آیه یا حدیثی را ذکر نموده و بعد به نظم به ترجمه و شرح آن پرداخته است.

آغاز: بسمله. نزل کلامه بعیده بل هو قرآن مجید فی لوح محفوظ سبحان الله العظیم. نور الله کلام العاشقین بنور جماله و عزز الله کلام العارفين بغزت وصاله.
نوع خط: نستعلیق، کاتب: غلام صدیق ولد حاجی سلطان محمد قوم تاجک در ۷۱ سالگی، تاریخ کتابت: ۱۵ رمضان ۱۳۹۰ق، توضیح: کتاب صفحه عنوان ندارد و گویا داشته و از نسخه حاضر افتاده است، محل چاپ: افغانستان؛ غزنه، مطبعه: ذکر نشده، تاریخ: ۱۳۹۰ق، تعداد صفحه‌ها: ۳۶۲؛ اندازه: ۱۶×۲۴؛ تعداد سطور: ۱۷.
(نسخه ش: ۱۳۶).

